

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การเสริมพลังอำนาจด้วยการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลภาคกลาง ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบความคิดในการวิจัย มีหัวข้อเรื่องที่ศึกษา ดังนี้

1. การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
3. แนวคิด หลักการ การเสริมพลังอำนาจ
4. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในชุมชน
5. องค์การบริหารส่วนตำบลและอำนาจหน้าที่
6. แนวความคิดเรื่องปัจจัยทรัพยากรการบริหารสี่ประการ (4Ms')
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

1.1 ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

โดยทั่วไป คำว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) จะเป็นที่ยู้งักกว้างขวางกว่า การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน (Sustainable Community Development) แต่อย่างไรก็ตาม ระดับของการพัฒนา ก็เริ่มต้นจากการพัฒนาระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับชุมชน ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงจะหมายถึง การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนด้วย

การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความหมายที่คณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development, 1987) ให้ไว้ คือ “การพัฒนาที่สนองตอบความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขา เพียงเพื่อจะสนองความต้องการของเขาเอง” นั้นหมายความว่า การพัฒนาในปัจจุบันได้ทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมจนร่อยหรอลงไปมาก ดังนั้นคนในรุ่นต่อไป หากต้องการจะใช้

ทรัพยากรอย่างเต็มที่ตามความต้องการของเขาก็ไม่น่าเป็นไปได้แล้ว จำเป็นจะต้องลดความต้องการลงมา ดังนั้นแทนที่คนในรุ่นปัจจุบันจะใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย ก็ให้ใช้แต่เพียงตามความจำเป็น และรักษาสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดี โดยคิดถึงความต้องการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของคนในรุ่นต่อไปในอนาคตไว้ด้วย

การพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2539) อธิบายไว้ นั้น มีใจความโดยสรุปว่า ในระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อคนได้รับการพัฒนาแล้ว ในฐานะที่คนนั้นเป็นปัจจัยตัวกระทำ ก็นำเอาการพัฒนาคนและคนที่มีการพัฒนานั้นมาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนา ให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและการปฏิบัติในองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนา 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. มนุษย์

มนุษย์ในฐานะเป็นมนุษย์ เป็นปัจจัยตัวกระทำที่ดีที่สุด ที่จะช่วยให้ระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

มนุษย์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ คือ เป็นทุนหรือเป็นปัจจัยในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม ก็พึงมีการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ โดยมีสุขภาพดี ขยันอดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ความสามารถ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังในระบบเศรษฐกิจและสังคมที่จัดสรรให้เกื้อหนุนและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2. สังคม จุดเน้นสำคัญ คือ การสร้างบรรยากาศแห่งการไม่เบียดเบียน ตลอดจนบรรยากาศแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล

3. ธรรมชาติ มนุษย์ควรวัดความสามารถของตนด้วยการที่เอาชนะธรรมชาติและจัดการกับธรรมชาติได้ตามปรารถนา ความสามารถที่แท้จริงของมนุษย์ก็คือ การทำให้โลกซึ่งเคยมีการเบียดเบียนกันมาก เบียดเบียนกันน้อยลง ทำให้โลกที่มนุษย์และสรรพชีวิตเคยพอกันได้ สามารถอยู่กันได้ดียิ่งขึ้น อย่างเกื้อกูลกันมากขึ้น

4. เทคโนโลยี เนื่องจากเทคโนโลยีเป็นเครื่องขยายวิสัยแห่งอินทรีย์ของมนุษย์ ทำงานแทนมนุษย์ได้มากมาย และอีกประการหนึ่งเป็นเครื่องบำรุงบำเรออำนวยความสะดวกสบาย ถ้ามมนุษย์ใช้มันด้วยสติและโยนิโสมนสิการ โดยปฏิบัติต่อมันถูกต้อง มันก็จะปัจจัยที่เกื้อกูลยิ่งทั้งในการพัฒนาตัวมนุษย์เองและในการพัฒนาที่ยั่งยืน ไปสู่จุดหมาย แต่ถ้าใช้เทคโนโลยีเพียงเพื่อเสพสุขก็ถือว่า เป็นทาสเทคโนโลยี และเสพอย่างไม่มีสติ

การพัฒนาแบบยั่งยืนที่ปรากฏใน Our Common Future (UN/Wced, Our Common Future, (Oxford 1987) อ้างถึงใน ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2539 : 147-149) ให้ความหมายว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืนยาวนาน คือ การพัฒนาที่สนองความต้องการและความใฝ่ฝันของผู้คนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ทำลายโอกาส ความสามารถ และอนาคตของชนรุ่นหลังเรา” สิ่งที่ต้องการเน้นมากที่สุด คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบยั่งยืนยาวนานจะมีแนวทางหลัก 2 ข้อด้วยกัน คือ

1. จะต้องมีการสนองความต้องการของมวลชนผู้ยากไร้ ซึ่งถูกละเลยหรือถูกทอดทิ้งมาตลอดในกระบวนการพัฒนาที่ผ่านมา

2. จะต้องมีการวางขีดจำกัดบางอย่าง เพื่อปกป้องพิทักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติในระบบสิ่งแวดล้อมของเรา

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ สรุปว่า การพัฒนา (การผลิต และการบริโภค การดำรงชีวิต) จะต้อง มีบรรทัดฐานและวิถีทางภายใต้ขอบเขตของความเป็นไปได้ทางนิเวศ เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมจะแยกออกจากกันไม่ได้เลย เศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาจะต้องรวมเข้าเป็น “ศาสตร์แห่งการพัฒนาแบบยั่งยืนยาวนาน” ที่อย่างน้อยที่สุดจะต้องครอบคลุม “หลักการพื้นฐาน” ดังต่อไปนี้

1. ต้องถือว่า การสร้างวัตถุเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งในการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของมวลชนผู้ยากไร้ ความยากจนที่ดำรงชีวิตอยู่มีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ถูกต้อง

2. การสนองความต้องการพื้นฐานของมวลชนเป็นภารกิจที่สำคัญ และสามารถทำได้โดยไม่ต้องมีการทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

3. ต้องมีการอนุรักษ์ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหมายความว่า จะต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตและการบริโภคเพื่อลดแรงกดดันที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติ

4. วิถีทางพัฒนาแบบใหม่จะต้องใช้พลังงานแบบน้อยลงและอย่างประหยัด ในขณะเดียวกันเทคโนโลยีที่เหมาะสมจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสนองความต้องการของประชาชนได้มากขึ้น โดยใช้พลังงานในขอบเขตจำกัด

5. จะต้องรักษาความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม การขยายตัวประชากร และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง

ส่วนหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เน้นความพอเพียง และการพึ่งตนเอง ตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศชาติ พิจารณาจากโครงการตามแนวพระราชดำริกว่า 2,000 โครงการ ดังที่ระบุไว้ใน Royal Development Projects, DTEC and UNDP (1997) ที่สรุปสาระสำคัญของหลักการและทฤษฎีตามแนวพระราชดำริ คือ

1. เป้าหมายสุดท้ายของทุกโครงการ คือการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งความมั่นคง ปลอดภัยของประเทศชาติ

2. เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ยังพึ่งพิงอยู่กับการเกษตรในการดำรงชีพ โครงการจึงมักจะเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงปัจจัยนำเข้าในการผลิต อาทิ ปุ๋ย น้ำ ที่ดินทำการเกษตร ดันทุน และความรู้ทางการเกษตรตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. หลักการและทฤษฎีจะได้รับการพัฒนา และปรับปรุงในการนำไปสู่การปฏิบัติ โดยคำนึงถึงสภาพทางกายภาพของท้องถิ่น ระบบนิเวศของชุมชนและสภาพสังคมของประชาชนในแต่ละพื้นที่ หลักการต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ คือ

1. เน้นความเรียบง่าย (Simplicity) หรือทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ทั้งในด้านหลักการและเทคโนโลยี ใช้เวลาสั้นในการทำงาน และการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้สติ และปัญญาในการจัดการสภาพและปัจจัยต่างๆ ในสิ่งแวดล้อมทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการแก้ปัญหา หรือการพัฒนาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ผลของการดำเนินกิจกรรมต้องตกสู่ประชาชนโดยตรง เพื่อช่วยให้ประชาชนสามารถเผชิญปัญหาได้ด้วยตนเอง

3. ใช้หลักการ “พออยู่ พอกิน” ในขณะที่วางรากฐานในการสนับสนุนให้ประชาชนสามารถ “อยู่ดี กินดี”

4. ใช้หลัก “การสูญเสีย คือ การได้รับ” (Our Loss is Our Gain) โดยเน้นกิจกรรมที่มีคุณค่ามากกว่าการให้ผลตอบแทนในอัตราสูงจากการลงทุน การลงทุนต้องนำมาซึ่งความสุขของประชาชนชาวไทย ซึ่งอาจไม่ใช่ผลกำไรที่เป็นตัวเงินตามความเข้าใจของคนส่วนใหญ่

5. “ไม่ติดอยู่กับตำรา” โดยผู้พัฒนาต้องคำนึงถึง การประนีประนอมกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและทางสังคมของชุมชนมากกว่าการติดอยู่กับหลักการทางวิชาการที่อาจไม่เหมาะสมกับท้องถิ่น

6. สนับสนุน “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” (Unity) ด้วยแนวทางความร่วมมือทั้งในทางความคิดและการปฏิบัติงาน

ทฤษฎีการพึ่งตนเอง เป็นความตั้งใจที่สำคัญที่สุดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ คือ การทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ และหนึ่งในหลักการพัฒนาชุมชนของพระองค์ท่าน ก็คือ การช่วยพัฒนาชนบทให้รู้จักพอเพียง ให้สามารถพึ่งตนเองในการผลิตอาหารเพื่อยังชีพของตนเองให้ได้ก่อน จึงจะสามารถดำเนินการในส่วนอื่นๆ ได้ (http://www.tei.or.th/th_gap_synopsis.htm, 3/12/44)

ตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นไปเพื่อความกินดีอยู่ดี โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าความสำคัญในหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นควรเน้นหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความเข้มแข็งของประชาชนในการมีส่วนร่วมทั้งในเชิงของการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงกระบวนการตัดสินใจ และการผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

1.2 ประชาชนมีความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วม

สืบเนื่องจากการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความหมายที่ปรากฏในหนังสือชื่อ Sourcebook in Environmental Education for Secondary School Teachers โดย Sharma and Tan (eds, 1990 : 142) ระบุว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนให้ความสำคัญเท่าเทียมกันทั้งเรื่องความต้องการที่จะปกป้องสิ่งแวดล้อมและความเจริญทางเศรษฐกิจ (ในความหมายที่ว่าความเจริญเติบโตมาจากรายได้ต่อหัวที่แท้จริง) โดยไม่จำเป็นว่าวัตถุประสงค์จะขัดแย้งกัน นั่นคือ วัตถุประสงค์ของความเจริญเติบโตควรเทียบเท่ากับการมีขีดจำกัดพื้นฐานของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและความสามารถที่สภาพแวดล้อมจะรองรับของเสียที่เกิดขึ้นได้ กลยุทธ์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีหลายกลยุทธ์ ได้แก่ 1) การพิจารณาทั้งทางเศรษฐศาสตร์และสิ่งแวดล้อมในการตัดสินใจ (Economic and Environmental Considerations in Decision-Making) 2) การตั้งราคาของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติควรให้เป็นอย่างเหมาะสม (Proper Resource Pricing) 3) การปฏิรูปสิทธิในทรัพย์สิน (Property Rights Reform) 4) พัฒนาพื้นที่เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมแบบผสมผสาน (Development of Integrated Protected Areas) 5) การจัดการของเหลือทิ้ง (Residuals Management (Pollution Control)) 6) สิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education) และ 7) ส่งเสริมความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของพลเมือง (Strengthening of Citizens' Participation) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าในขอบเขตของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งชุมชนจะเข้ามามีบทบาทได้ง่าย และเบ็ดเสร็จในกระบวนการทำให้เกิด ความรู้ ทักษะ และเจตคติ จะเน้นที่ 2 กลยุทธ์เท่านั้น คือ สิ่งแวดล้อมศึกษา และ ส่งเสริมความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของประชาชนพลเมือง ซึ่งสิ่งแวดล้อมศึกษานั้น หมายถึง การทำให้

พลเมืองมีความเข้าใจและประทับใจกับธรรมชาติที่สลับซับซ้อนของสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มีบทบาทต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ดังได้กล่าวรายละเอียดไว้ข้างต้นแล้ว ส่วนการส่งเสริมความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของพลเมือง หมายถึง โปรแกรมการพัฒนายั่งยืนที่มีชุมชนเป็นฐาน โดยศักยภาพพื้นฐานของประชาชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเผชิญกับปัญหาของเขา ที่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยความสามารถของเขาเอง และความช่วยเหลือบางส่วนจากหน่วยงานของรัฐ และผู้แทนจากองค์กรเอกชนที่ไม่มุ่งหวังผลกำไร (NGOs)

เนื่องจาก สิ่งแวดล้อมศึกษา และการส่งเสริมความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของพลเมือง มีลักษณะของความเป็นสหวิทยาการ ดังนั้นในแง่ของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน จึงต้องให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้ประชาชนพลเมืองพัฒนาความสามารถเพื่อปฏิรูปทรัพยากรให้นำมาใช้ได้อีก หลีกเลี่ยงการก่อให้เกิดมลภาวะจนเกินขีดที่จะกำจัดได้ รวมทั้งใช้ประโยชน์จากความรู้ข่าวสารด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาช่วยดูแลและฟื้นฟูทรัพยากรที่มีส่วนก่อให้เกิดสิ่งปฏิภูมิลดลงด้วย

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 138-139) สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

2. การมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.1 การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อการจัดการทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจ

(Empowerment) ในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิง (Gender) ในการดำเนินงานพัฒนาด้วย

Bryant and White (1982 อ้างถึงใน ชินรัตน์ สมสืบ, 2539 : 21-22) แบ่งกรณีการมีส่วนร่วม เป็น 3 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมในแนวนอน (Horizontal forms of participation) เป็นการมีส่วนร่วมแบบดั้งเดิมที่กำหนดโดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิกพรรคการเมือง หรือพฤติกรรมทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การรณรงค์หาเสียง กิจกรรมกลุ่มผลประโยชน์ การแนะนำชักชวน การมีส่วนร่วมแบบนี้ประชาชนจะเข้ามามีส่วนในความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายต่างๆ ซึ่งมีมากมายในช่วงทศวรรษ 1950-1960

2. การมีส่วนร่วมในแนวตั้ง (Vertical forms of participation) เกิดในช่วงต่อจากแบบที่ 1 การมีส่วนร่วมในแนวตั้งเป็นการที่ประชาชนมีความสัมพันธ์ในเรื่องต่างๆกับผู้นำหรือเจ้าหน้าที่ เพื่อได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน (Mutually benefit) เช่น โครงการของนาย-บ่าว และกลไกทางการเมืองต่างๆ ซึ่งมีมากในช่วงทศวรรษ 1970

การมีส่วนร่วมทั้ง 2 แบบข้างต้น ประชาชนไม่ค่อยให้ความสนใจกับการมีอิทธิพลต่อรัฐบาล แต่จะสนใจที่จะสร้างความสัมพันธ์เป็นการเฉพาะ และการได้รับผลประโยชน์ต่างๆ จากรัฐบาล ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องของกระบวนการทางการเมือง

3. การมีส่วนร่วมในการบริหาร (Participation in administrative process) เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นทั้งในแนวนอน และแนวตั้ง อาจจะเป็นแบบของกิจกรรมที่กลุ่มผลประโยชน์กำหนดการตัดสินใจในการบริหาร หรือการแลกเปลี่ยนระหว่าง นาย-บ่าว อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่มีการเข้าไปรวมมากกว่า 2 แบบข้างต้น เช่น การตัดสินใจยอมรับเทคโนโลยีใหม่ การวางแผนทำกิจกรรมมุ่งหลังคาบ้านร่วมกัน การวางแผนตลาด และการเข้าร่วมการฝึกอบรม เป็นต้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดต่างๆที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่าเป็นการให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนา คือตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การตัดสินใจ การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล โดยพิจารณาให้ครอบคลุมทั้งในมิติแนวนอน และมิติแนวตั้ง ทั้งนี้เพื่อมุ่งสู่ความเปลี่ยนแปลงที่เอื้อต่อการพัฒนาตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน โดยเริ่มจากท้องถิ่นสู่ระดับชาติ อันเป็นการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ “ความทันสมัย”

1.3 ความทันสมัยและการเจริญเติบโตส่วนบุคคล

ความทันสมัย (Modernization) Ward & Rustow (อ้างถึงใน Black, 1976 :29-31) ได้สรุป กระบวนการทำให้ทันสมัยไว้ว่ามีลักษณะ ดังนี้

1. การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในสังคม
2. การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อน มีความครอบคลุมทุกๆด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา ฯลฯ
3. การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการที่เป็นระบบ คือ มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยกันทุกหน่วยในระบบสังคม
4. การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการที่แผ่ขยายเกิดขึ้นทั่วโลก
5. การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการที่ใช้เวลา
6. การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการที่มีระดับ คือ สามารถแบ่งออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ได้

7. การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการอย่างเดียวกันโดยตลอด คือ สังคมทันสมัยจะมีลักษณะพื้นฐานหลายประการที่คล้ายคลึงกัน และมีแนวโน้มจะเข้าไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน

8. การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการที่ไม่ย้อนกลับ คือ จะนำสังคมไปสู่ภาวะความมีเหตุผลมากขึ้น อัตราเร็วในการเปลี่ยนแปลงของแต่ละสังคมอาจแตกต่างกัน แต่ทิศทางในการเปลี่ยนแปลงจะไม่แตกต่างกัน

9. การทำให้ทันสมัยเป็นกระบวนการที่มุ่งไปข้างหน้า

Bellah (1968 อ้างถึงใน Inkeles & Smith ,1974 : 16) อธิบายลักษณะของ ความทันสมัยว่าไม่ควรมองเพียง “เป็นรูปแบบของระบบการเมืองหรือระบบเศรษฐกิจ แต่ควรมองว่าเป็นปรากฏการณ์ทางจิตวิญญาณชนิดหนึ่งหรือลักษณะทางสติปัญญาแบบหนึ่ง”

ความทันสมัยในปัจเจกบุคคลตามทัศนะของ Compton (1982) สรุปได้ ดังนี้

1. พร้อมที่จะรับประสบการณ์ใหม่ และเปิดใจที่จะรับนวัตกรรม
2. กำหนดรูปแบบ และยึดเป็นความคิดเห็นของตน
3. เชื่อมั่นในระบบประชาธิปไตย
4. มีอุปนิสัยในการวางแผน
5. เชื่อมั่นในประสิทธิภาพของมนุษย์และปัจเจกบุคคล
6. เชื่อว่าเหตุการณ์ในโลกคาดการณ์/ คาดคะเนได้
7. ให้ความสำคัญเรื่องศักดิ์ศรีของปัจเจกบุคคลและความเป็นมนุษย์
8. เชื่อในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
9. เชื่อว่าจะมีความยุติธรรมอย่างทั่วถึง

ส่วน Fagerland and Saha (1989) สรุปว่า การศึกษา(Education) ความทันสมัย (Modernization) และคุณภาพชีวิต (Quality of Life) มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เพราะการพัฒนาจะต้องทำให้คนในสังคมมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนา หรือมีโลกทัศน์เปิดกว้าง มองการณ์ไกล และพร้อมที่จะพัฒนาตนเอง หรือ มีความ “ทันสมัย” อันเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง วิถีทางของการมองการณ์ไกล การแสดงออก และการเห็นคุณค่าของบุคคล ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสรุปที่ได้จาก Inkeles & Smith (1974) ที่วิเคราะห์ว่า บุคคลสมัยใหม่ ควรจะมีคุณลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. เปิดใจกว้างที่จะรับประสบการณ์ใหม่ๆ
2. พร้อมที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคม
3. มีความยืดหยุ่นทางความคิด คือ ไม่ยึดติดอยู่กับความคิดของตนเอง หรือใครคนใดคนหนึ่ง
4. กระตือรือร้นต่อการรับข่าวสารข้อมูล
5. ให้ความสำคัญกับปัจจุบัน และอนาคต มากกว่าการยึดติดอยู่กับอดีต
6. มีความเชื่อมั่นในตนเองว่าสามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้
7. มีการวางแผนทั้งด้านสังคมและส่วนตัว ทั้งแผนระยะสั้นและระยะยาว
8. มีความเชื่อถือและความไว้วางใจต่อบุคคลอื่น หรือองค์กรอื่น
9. ตระหนักและยอมรับต่อคุณค่าของทักษะทางเทคนิค
10. ให้ความสำคัญต่อระบบการศึกษาและอาชีพ

11. ตระหนักและนับถือในศักดิ์ศรีของคนอื่น ทั้งบุคคลที่อ่อนแอกว่า และบุคคล
ทั่วๆ ไป ซึ่งรวมถึงสตรีและเด็ก

12. เข้าใจในกระบวนการผลิตและอุตสาหกรรม

Rogers (1992) ให้ทัศนะต่อแนวทางการพัฒนาเป็น 2 แนวทาง คือ แนวทางแรก เป็นวิธีการที่ตั้งอยู่บนฐานความคิดเกี่ยวกับ “ความต้องการ” (Needs) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการขาดแคลนทรัพยากร อันมีผลต่อภาวะยากจน ดังนั้นจึงต้องใช้วิธีการให้หลุดพ้นจากความทุกข์ยาก (Overcoming Poverty) โดย 1) การทำให้มีความเจริญเติบโต (Growth) และความทันสมัย (Modernization) 2) มีการวางแผนสังคม (Social Planning) 3) มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) 4) มีองค์กรชุมชน (Community Organization) และใช้วิธีการที่จะทำให้บรรลุความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (Meeting Basic Human Needs) ซึ่งแนวทางนี้นอกจากจะมุ่งเน้นที่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้ว ยังพิจารณาถึงการพัฒนามนุษย์ให้มีความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และเจตคติ (Attitude) เพื่อการพัฒนาสังคมด้วย แต่เป็นลักษณะของการพัฒนาจากบนลงล่าง (Top-down) ส่วนอีกแนวทางหนึ่ง เป็นวิธีการที่ตั้งอยู่บนฐานความคิดเกี่ยวกับ “ข้อจำกัด” ซึ่งอาจเป็นทรัพยากรที่ถูกจำกัดเนื่องจากผู้มีอำนาจเหนือกว่ารุกรานหรือเข้าครอบงำ ดังนั้นจึงต้องพัฒนาโดยวิธีการตามที่มีข้อจำกัดได้แก่ 1) การพึ่งพา หรือการพึ่งตนเองอย่างเหมาะสม (Dependency or appropriate self-reliance) ซึ่งเป็นทัศนะของการหลุดพ้นจากการพึ่งพา ด้วยความสามารถของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปสู่การพึ่งตนเอง 2) การกดขี่ หรือเสรีภาพ (Oppression or Liberation) ซึ่งเป็นทัศนะของการหลุดพ้นจากภาวะการถูกกดขี่ การขาดอำนาจในการต่อรองด้านต่างๆ การถูกครอบงำจากผู้มีอำนาจเหนือกว่า จึงต้องพัฒนาโดยใช้กระบวนการด้าน มโนธรรมสำนึก (Conscientization) อันเป็นการปฏิบัติการทางสังคม ที่จะให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหา และเปลี่ยนค่านิยม ไปสู่การมีเสรีภาพ และ 3) การเสริมพลังอำนาจเพื่อการมีส่วนร่วม (Empowerment for participation) เป็นทัศนะเห็นว่า การมีส่วนร่วม เป็นเป้าหมายของการพัฒนา โดยมีส่วนร่วมทั้งในระดับชุมชน และระดับชาติในการตัดสินใจ การวางแผน การเลือก การวิพากษ์และควบคุมให้เป็นไปตามโปรแกรม นั่นคือตามทัศนะนี้ผู้ถูกกดขี่ถูกควบคุมอำนาจทั้งด้านสังคม การเมือง และ โครงสร้างสังคม การที่จะให้ประชาชนมีอำนาจเหนือสังคม เศรษฐกิจ การเมืองได้ จำเป็นต้องเสริมพลังอำนาจให้กับประชาชนโดยให้มีส่วนร่วมในทุกๆ กิจกรรม เพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพสูงสุดแก่ประชาชน กระบวนการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยมีบทบาทเป็นผู้สังการ เป็นผู้ควบคุมกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วยตัวเองย่อมเป็นที่ปรารถนามากกว่าโดยเฉพาะ

อย่างยิ่งการพัฒนาที่นำผลประโยชน์มาสู่ประชาชน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการพิจารณา การวางแผน และการปฏิบัติตามแผนนั้น

โดยสรุป เมื่อพิจารณาถึง **ความทันสมัย** (Modernization) และ**การเจริญเติบโตส่วนบุคคล** (Personal Growth) จึงต้องพิจารณาควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการพิจารณาลักษณะองค์รวมที่เกี่ยวข้องทั้ง สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ฯลฯ ดังนั้น โดยลักษณะเด่นของแนวคิด Rogers เกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจแก่ประชาชน น่าจะนำมาสู่ **คุณลักษณะของความเจริญเติบโตส่วนบุคคล** ซึ่งมีหลากหลายแนวคิด ขณะเดียวกันแนวคิดของ Compton ข้อ 1,3,4 และแนวคิดของ Inkeles & Smith เกี่ยวกับลักษณะบุคคลสมัยใหม่ ตามที่ปรากฏในข้อ 7 ถึงข้อ 12 ก็น่าจะสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในปัจจุบันได้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะนำแนวคิดเหล่านี้มาผนวกกัน เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาในรายละเอียดต่อไป

การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน จึงเป็นการเน้นให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน และเป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนา โดยคำนึงถึงบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมด้วย

สิ่งแวดล้อมศึกษา และการส่งเสริมความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของประชาชนพลเมือง ถือเป็นความจำเป็นในเรื่องการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมทั้งการจัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียนที่มุ่งส่งเสริมความเข้มแข็งของความร่วมมือของประชาชนในชุมชน เป็นแนวทางที่เสริมพลังอำนาจแก่ชุมชนให้ไปสู่เป้าหมายของควมมีศักยภาพในการตัดสินใจได้ด้วยตนเองตามกรอบแนวคิดเรื่อง การศึกษาผู้ใหญ่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Adult Education for Sustainable Development) ของ UNESCO/ APPEAL (PROAP/ Bangkok, 1996) ด้วย ดังนั้น ผู้วิจัย จึงจะศึกษา การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมุ่งที่ การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (Sustainable Community Development) ในขอบเขตของ สิ่งแวดล้อมศึกษา และการส่งเสริมความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของประชาชน พลเมือง โดยขยายความ สิ่งแวดล้อมศึกษา ว่าหมายถึง การทำให้พลเมืองมีความเข้าใจและประทับใจกับธรรมชาติที่สลับซับซ้อนของสิ่งแวดล้อมเช่นเดียวกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่มี บทบาทต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม (Vargas, 2000; HAYASE, 2000; and Palmberg and Kuru, 2000) ส่วน การส่งเสริมความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของประชาชนพลเมือง จะหมายถึง โปรแกรมการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีชุมชนเป็นฐาน โดยศักยภาพพื้นฐานของประชาชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเผชิญกับปัญหาของเขา ที่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยความสามารถของเขาเอง และความช่วยเหลือบางส่วนจากหน่วยงานของรัฐ และผู้แทนจากองค์กรเอกชนที่ไม่มุ่งหวังผลกำไร ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Sand (2000) ในเรื่อง

เดียวกันนี้เอง อลิศรา ชูชาติ (2543) ซึ่งให้เห็นว่า เป้าหมายที่สำคัญในการเรียนรู้แบบการมีส่วนร่วม คือ การส่งเสริมพลังอำนาจภายในบุคคล เพื่อกระตุ้นความตระหนักของผู้เรียน อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมส่วนบุคคล เช่น ความรู้สึก คุณค่า การรับรู้บทบาทของปัจเจกบุคคลในการพัฒนา ซึ่งไม่เพียงแต่พัฒนาชีวิตของแต่ละบุคคลเท่านั้น ยังพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นอีกด้วย โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในท้องถิ่น

2. การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

ตามแนวคิดของ Coombs และ Manzoor Ahmed (1974 อ้างถึงใน อุ๋นตา นพคุณ, 2520 : 3-8) ระบุว่าการศึกษาออกโรงเรียนหรือการศึกษาอรูปนัย (Non-formal education) เป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดไว้ในนอกระบบโรงเรียน อาจจะดำเนินงานแยกหรือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกิจกรรมใหญ่ ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการ และเป้าหมายในการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนหรือการศึกษาอรูปนัยนี้อาจแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. การศึกษาขั้นพื้นฐานหรือแบบทั่วไป (General Education) หมายความว่า การศึกษาขั้นพื้นฐานหรือที่ชั้นประถมศึกษาได้กำหนดเป้าหมายไว้ได้แก่ ความรู้ และความชัดเจนในการอ่านและเขียนหนังสือ การคิดเลขคณิต การเข้าใจวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และสภาพแวดล้อม ฯลฯ

2. การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นอยู่ในครอบครัว (Family Education) โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในอันที่จะให้ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาความเป็นอยู่ของบุคคลในครอบครัว เป็นต้นว่า การศึกษาในด้านสุขภาพ อนามัย โภชนาการ การเลี้ยงเด็กและการวางแผนครอบครัว เป็นต้น

3. การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน (Community Development Education) เป็นการศึกษาเพื่อส่งเสริมสถาบันในระดับท้องถิ่นและระดับชาติให้มีการเรียนรู้หลักการปฏิบัติงานในรูปแบบต่างๆ เช่น สหกรณ์ หรือ การพัฒนาชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการร่วมมือร่วมใจกันช่วยแก้ปัญหาการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตลอดจนปัญหาในระดับชาติ

4. การศึกษาด้านอาชีพ (Vocational Education) เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้ความรู้และทักษะ โดยเฉพาะเกี่ยวกับการประกอบการด้านเศรษฐกิจและในเรื่องที่จะเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนตามที่ระบุในข้อ 3 ก็คือ การพัฒนาชุมชน ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั่นเอง โดยมีวัตถุประสงค์คือทำให้ความรู้ และประสบการณ์แก่บุคคลที่อยู่นอกโรงเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเขา ให้สามารถเผชิญกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับเขาต่อไปได้

จากเอกสาร เรื่อง การพัฒนาคน โดยวิธีการศึกษานอกโรงเรียน ที่จัดทำโดย กองส่งเสริมปฏิบัติการ กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2541 : 45-46) ระบุว่า การศึกษานอกโรงเรียนจัดการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน หมายความว่า คนและชุมชนเป็นของคู่กัน คนที่มีคุณภาพจะช่วยทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และชุมชนที่เข้มแข็งย่อมมีส่วนช่วยได้อย่างมากในการที่จะสร้างให้คนมีคุณภาพ อย่างไรก็ตามคนที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถจะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งได้ควรจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชน และในทำนองเดียวกันชุมชนควรที่จะได้มีส่วนร่วมในการสร้างคนในทิศทางที่ชุมชนต้องการ

การจัดการศึกษานอกโรงเรียน โดยใช้ชุมชนเป็นฐานหมายถึงการจัดการศึกษาที่มุ่งหวังที่จะให้ผู้เรียนเรียนรู้เรื่องราวของชุมชน เรียนรู้ในชุมชน และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน การเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน เรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพชุมชน ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมทั้งการรับทราบถึงสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน จะมีส่วนให้ผู้เรียนไม่ต้องเรียนในสิ่งที่ไกลตัว และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริงในชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียน

โดยนัยของการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยมีชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา และมุ่งให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วมในชุมชนของประชาชนด้วย การจัดการศึกษานอกโรงเรียนโดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จึงจัดเป็นกลไกที่มีประสิทธิผลสำหรับการเสริมพลังอำนาจปัจเจกบุคคลและส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ดังนั้นจึงควรมีความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับ แนวคิด และหลักการของการเสริมพลังอำนาจ

3. แนวคิด หลักการ การเสริมพลังอำนาจ

3.1 แนวคิด และความหมายของการเสริมพลังอำนาจ

Jarvis (1999 : 60) ในหนังสือชื่อ International Dictionary of Adult and Continuing Education ให้ทรรศนะของการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ไว้ว่า “เป็นแนวคิดที่ใช้ได้หลายแนวทางต่างๆ กัน แต่โดยทั่วไปก็มักใช้กับผลที่เกิดขึ้นจากระบวนการทางการศึกษา ซึ่งมี 2 แนวทางใหญ่ คือ

(1) นักการศึกษาผู้ใหญ่แนวทางปฏิรูป (Radical adult educators) ใช้ในความหมายของการกำหนดชนชั้นทางสังคม โดยให้เกิดความตระหนักและมีความรู้ที่จะใช้การศึกษาให้มีบทบาทต่อการปรับโครงสร้างสังคมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

(2) นักการศึกษาผู้ใหญ่แนวทางอนุรักษนิยมและแนวทางพัฒนาการ (Conservative and Progressive adult educators) ใช้ในความหมายที่อ้างถึงการทำให้เกิด และการยกระดับความเชื่อมั่นของปัจเจกบุคคล อันทำให้เขาประสบความสำเร็จได้มากกว่า “

UNESCO/ UNDP/ APPEAL (PROAP/Bangkok, 1998 : 12-13) มีแนวคิดของการเสริมพลังอำนาจว่า “ การเสริมพลังบุคคลใด คือ การให้พลังอำนาจแก่บุคคลนั้น “ อันเป็นพลังในความหมายของความเข้มแข็งภายในและความเชื่อมั่นในการกล้าเผชิญ สิทธิในการตัดสินใจกับทางเลือกในชีวิต ความสามารถอันมีอิทธิพลต่อกระบวนการทางสังคมที่จะมีผลต่อชีวิตของเขาและทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งนี้เป็นแนวคิดที่กล่าวอ้างถึงทั้งในระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มประชากร สถาบันและองค์การ” ตัวอย่างเช่น การเสริมพลังอำนาจให้ผู้หญิง คือ การดำเนินการให้ผู้หญิงมีพลังอำนาจ โดยส่งเสริมความเข้มแข็งภายในด้วยการให้การศึกษา เพื่อให้มีความรู้และทักษะที่ผู้หญิงจะมีพลังอำนาจต่อต้านกับความไม่เท่าเทียมต่างๆในสังคม

Stromquist (1986 อ้างถึงใน Hamilton, 1992 : 84) ระบุว่า การเสริมพลังอำนาจเป็นกิจกรรมของการพัฒนาที่มืองค์ประกอบสำคัญคือชุมชนเป็นฐานซึ่งเป้าหมายที่สำคัญข้อหนึ่งของการดำเนินงานในชุมชนคือการเพิ่มขีดความสามารถของพลเมืองเพื่อกำหนดกรอบความคิดของการดำเนินชีวิตของเขา ทั้งนี้พิจารณาว่าการเสริมพลังอำนาจเป็นแนวคิดเชิงสังคมวิทยาการเมืองที่มีความหมายมากกว่าการให้ความร่วมมือและการยกระดับความมีสำนึก

Adams (1990 : 42-43) กล่าวถึงการเสริมพลังอำนาจว่า “เป็นคำที่พูดถึงกันมากมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษ 1980 เป็นต้นมา โดยมีความหมายถึงกระบวนการที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคลและหรือชุมชนได้กลายมาเป็นผู้ที่มีความสามารถในการทำงานจนไปสู่ระดับสูงสุดในคุณภาพชีวิตของเขา กระบวนการเสริมพลังอำนาจจัดขึ้นได้ตั้งแต่ระดับ ปัจเจกบุคคล กลุ่ม ครอบครัว องค์กร และชุมชนรวมกระทั่งถึงในส่วนอื่นๆอีกในชีวิตของประชาชน บุคคลคนหนึ่งอาจรู้สึกได้ว่า ได้รับการเสริมพลังอำนาจเพราะว่าได้เกิดความตระหนักหรือมีความเข้าใจกระจ่างชัดในบางสิ่งบางอย่าง”

McArdle (1989 อ้างถึงใน Onyx, 1992 : 4) ให้คำจำกัดความของการเสริมพลังอำนาจว่า “เป็นกระบวนการของการตัดสินใจโดยประชาชน ผู้ซึ่งจะได้รับผลจากการตัดสินใจนั้น”

Hamilton (1992 :84-86) กล่าวถึงการเสริมพลังอำนาจไว้ว่า เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในกิจกรรมการพัฒนาที่มีชุมชนเป็นฐาน เป้าหมายสำคัญอันหนึ่งในการจัดกระบวนการ (Organizing) ชุมชนคือการเพิ่มศักยภาพของพลเมือง เพื่อจะควบคุมแนวคิดในชีวิตของเขาให้แน่ชัดโดยผ่านกระบวนการเสริมพลังอำนาจ การเสริมพลังอำนาจเป็นแนวคิดทางสังคมวิทยาการเมืองที่เป็นยิ่งกว่าแนวคิดของการให้ความร่วมมือและการยกระดับความตระหนัก การเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งหรือตามหน้าที่อื่นๆที่เป็นหน้าที่ของพลเมืองยังไม่เพียงพอเพราะเหตุว่าการตัดสินใจโดยคนอื่นในเรื่องต่างๆมีผลต่อชีวิตประจำวันของเขาอย่างแน่นอน ดังนั้นพลเมืองจึงต้องมีความพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติทุกเมื่อที่จำเป็น Hamilton ขยายความว่าคำจำกัดความในกรอบความคิดเชิงปฏิบัติการของการเสริมพลังอำนาจต้องการความเข้าใจในองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive) โดยกล่าวถึงความเข้าใจของสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเขา สถานภาพทางสังคม เงื่อนไขของบริบทที่เกี่ยวข้อง และเหตุผลของเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกี่ยวข้อง เช่น ความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิของหน้าที่พลเมือง เป็นต้น

2. จิตวิทยา (Psychological) โดยกล่าวถึงความเกี่ยวข้องของความเข้าใจในสภาพอารมณ์ความรู้สึก เจตคติ และระบบความเชื่อ ซึ่งจะสัมพันธ์กับความเชื่อมั่นในพลังความสามารถ (Self-esteem) ของเขา สิ่งสำคัญที่นักวิจัยเสนอไว้ คือ ไม่มีใครสามารถสอนความเชื่อมั่นในตนเองและสอนพลังความสามารถให้แก่คนอื่นได้ โปรแกรมการศึกษาสามารถเพิ่มพูนการพัฒนาทางจิตวิทยาด้วนบวกโดยให้พลเมืองเข้าร่วมในโปรแกรมได้ดีกว่าที่จะเข้าร่วมในฐานะเอาผลประโยชน์เท่านั้น

3. เศรษฐศาสตร์ (Economic) โดยกล่าวถึงความคิดริเริ่มหรือ พัฒนากิจกรรมที่เน้นผลิตภาพ (Productivity) ซึ่งจะช่วยให้พลเมืองพัฒนาสิ่งที่เป็นเงื่อนไขทางการเงินของเขา ซึ่งเงื่อนไขเหล่านี้จะสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลหรือไม่กี่ชุมชน โดยปัจจัยทางเศรษฐศาสตร์จะมีความสำคัญเป็นพิเศษกับชุมชน

ชนที่มีรายได้น้อย ด้วยความเชื่อที่ว่าประชาชนจะอุทิศพลังความสามารถของเขาเพื่อให้ได้รับความพึงพอใจกับระดับความต้องการในการยังชีพก่อนที่จะจะไปสู่ระดับของความต้องการที่สูงขึ้น

ความหมายหนึ่งของการเสริมสร้างพลังอำนาจ ที่ Scott and Jaffe (1991) และ Zimmerman and Rapport (1988) อ้างถึงใน ประวัต เอราวรณ (2539 :8-9) คือ การตั้งเป้าหมาย กำหนดกลยุทธ์ และวางแผนไปสู่การปฏิบัติเพื่อจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรเกิดความรับผิดชอบในงาน กระตุ้นให้ทำงานโดยพ้องถ้อยอำนาจการตัดสินใจไปจากส่วนกลาง รวมไปถึง การเชื่อมโยงคุณลักษณะ ทักษะ และความสามารถในแต่ละบุคคล กลุ่ม หรือทีมงาน และให้เข้ากันได้กับสภาพแวดล้อมองค์กร โดยการให้อำนาจและโอกาสกับแต่ละบุคคลได้แสดงศักยภาพให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระดับที่องค์กรต้องการออกมา

การสร้างพลัง เป็นอีกคำหนึ่งที่ใช้แทนคำว่า การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) โดย Conger and Kanungo (1988 อ้างถึงใน ประภาเพ็ญ สุวรรณ และคณะ, 2540 : 10) ให้ความหมายไว้ว่าเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลเกิดความสามารถ (Self-efficacy) ขจัดสภาวะการณ์ที่ทำให้ด้อยหรือขาดพลัง (Powerless) ให้ได้มีโอกาสในการพัฒนา มีเป้าหมายและได้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากแนวคิด และความหมายของการสร้างพลัง หรือการเสริมพลังอำนาจที่มีผู้เสนอไว้ในแนวทางที่หลากหลายแต่ก็มีนัยที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ การสร้างพลัง หรือการเสริมพลังอำนาจ เป็นได้ทั้งกระบวนการ (Process) ทางสังคมที่ส่งเสริมให้บุคคล องค์กร และชุมชน มีความเป็นตัวของตัวเอง สามารถควบคุมตนเอง มีความสามารถในการเลือก และกำหนดอนาคตของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ และการเสริมพลังอำนาจเป็นได้ทั้ง ผลลัพธ์ (Product) จากกระบวนการ และผลิตภาพ (Productivity) ที่ได้จากการทำงาน นั่นคือ การเสริมพลังอำนาจเป็นกระบวนการที่บุคคลสามารถกระทำร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่พึงปรารถนา ทั้งในแนวทางที่พัฒนาตนเอง จนมีความมั่นใจใจตนเอง สามารถตัดสินใจ และจัดการกับชีวิตของตนเองได้สำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ ขณะเดียวกันก็ส่งผลให้ผลิตภาพจากการทำงานเพิ่มสูงขึ้นด้วย โดยการสร้างพลัง หรือการเสริมพลังอำนาจแก่บุคคลให้มีความสามารถดังกล่าวมาข้างต้น สามารถดำเนินการให้เกิดผลด้วยกระบวนการให้การศึกษา

3.2 กระบวนการเสริมพลังอำนาจ

ดังได้กล่าวแล้วว่า การเสริมพลังอำนาจมีความเกี่ยวข้องกับหลายมิติ ดังนั้นการพิจารณาเรื่อง การเสริมพลังอำนาจ จึงพิจารณาได้ในหลายระดับ ดังนี้

1. **ระดับองค์กร (Organization)** ตามแนวคิดของ Scott and Jaffe (1991) เห็นว่า ตามปกติ องค์กรจะมีระบบการบริหารเป็น 2 แบบ คือแบบปิระมิด (Pyramid) ซึ่งเป็นแบบดั้งเดิม จะมีลักษณะ การบริหารงานที่การตัดสินใจ การกำหนดเป้าหมาย นโยบาย สั่งจากบนลงล่าง ทุกคนทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย องค์กรปรับเปลี่ยนได้ช้า มีความยืดหยุ่นน้อย การส่งข้อมูล ย้อนกลับและติดต่อสื่อสารทำได้ลำบาก ส่วนอีกแบบหนึ่งเป็นการบริหารแบบวงกลม หรือแบบเครือข่าย (Circle or Network) จะมีลักษณะตรงกันข้าม ถือว่าเป็นการบริหารตามแนวคิดใหม่ คือ การบริหารที่เป้าหมายสำคัญขององค์กรอยู่ที่ลูกค้าหรือผู้มาขอรับบริการ โดยผู้ปฏิบัติงานในองค์กรคือกุญแจสำคัญที่จะ นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ ทั้งนี้ทุกคนในองค์กรจะมีความรู้สึกร่วมกันในเรื่องความรับผิดชอบ ทักษะ อำนาจหน้าที่ และการควบคุมบังคับ ดังนั้นองค์กรในปัจจุบันจึงมีแนวโน้ม จะพัฒนาไปสู่การบริหาร แบบวงกลม อันถือได้ว่าเป็นก้าวสำคัญที่จะนำไปสู่การเสริมพลังอำนาจให้กับองค์กร เพราะการที่ผู้ ปฏิบัติงานมีความคาดหวังในความสำเร็จของงานที่ทำ โดยทำงานตามที่ต้องการจะทำมิใช่ถูกบังคับ ย่อมนำมาสู่ความสำเร็จด้วยความเต็มใจ ซึ่งบุคคลจะกระทำเช่นนั้นได้ องค์กร จะต้องเปิดโอกาสหรือ เสริมพลังอำนาจให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน

2. **ระดับบุคคล (Individual)** ตามแนวคิดของ Downie et al. (1991) และ Wallerstein & Bernstein (1988) อ้างถึงในประภาเพ็ญ สุวรรณ และคณะ (2540) เห็นว่า การสร้างพลังเป็นกระบวนการที่บุคคลสามารถกระทำร่วมกับบุคคลอื่นในสังคม เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่พึงปรารถนา แต่ไม่ใช่เป็นพลังที่จะไปบังคับหรือครอบงำคนอื่น การสร้างพลังภายในนี้เป็นสิ่งที่บุคคล/กลุ่มคนจะต้องสร้างขึ้นเอง เป็นที่เชื่อกันว่าสภาพของบุคคลที่ขาดพลัง (Powerless) จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆมากมาย ดังนั้นการสร้างพลังจึงมีความหมายตรงกันข้ามกับการขาดพลัง หรือการถูกลดพลัง (Depowering) ซึ่งบุคคลที่ถูกลดพลังจะมีความรู้สึกว่าตนไร้พลัง ไม่มีความปรารถนาในการควบคุม เหตุการณ์ต่างๆได้ รู้สึกเฉยเมยต่อสิ่งต่างๆ ขาดแรงจูงใจ การลดพลังนี้อาจจะเกิดจากการที่บุคคลนั้น ยอมให้ผู้อื่นลดพลังของตนเอง การที่บุคคลลดพลังของตนเอง และการถูกลดพลังโดยระบบหรือบุคคลอื่น ซึ่งการลดพลังนี้นอกจากจะเกิดความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อตนเองแล้ว ยังเกิดจากบุคคลภายนอก หรือระบบที่พยายามจะมีอำนาจเหนือกว่า ไม่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือมีความคิดเกี่ยวกับ

บุคคลอื่นว่าเป็นผู้ไร้ความสามารถ ไม่สามารถนำตนเองได้ จะถูกรอรับ หรือ นำโดยคนอื่น จึงไม่มีการให้แสดงความคิดเห็น ไม่มีการจูงใจให้เกิดความพยายาม ไม่มีการให้มีส่วนร่วม เป็นต้น

3. ระดับชุมชน (Community) Servaes, Jan Thomas L Jacobson and Shirley A White (1996 : 239) เสนอขั้นตอนของการรวมพลังชุมชนเพื่อการเสริมพลังอำนาจอย่างมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

- (1) ประเมินตนเอง (Self-Assessment) : การสังเกตผู้เข้าร่วมโครงการ การติดต่อเบื้องต้นกับนักพัฒนา
- (2) วิเคราะห์ปัญหาและบริบทที่เกี่ยวข้อง (Problem and context analysis): วิเคราะห์ตนเอง วินิจฉัย/ การให้คำปรึกษา แบบกลุ่ม จำแนกข้อแก้ไขของแต่ละโครงการ
- (3) พัฒนาและส่งเสริมความเข้มแข็งของโครงสร้างชุมชน (Development and strengthening of the community's structure) : การกำเนิดองค์กรที่เหมาะสม การจำแนกกลุ่มที่ได้รับการฝึกฝนจากท้องถิ่น กำหนดกลไกการประสานงาน
- (4) การริเริ่มให้เกิดความตระหนัก (Awareness creation) : การคงอยู่อย่างมีชีวิตชีวา การฝึกอบรมภาวะผู้นำ การให้คำสรุปสั้นๆ การศึกษาชุมชน
- (5) การลงมือปฏิบัติโดยกลุ่ม (Group action) : การจัดการ โปรแกรม ลงมือทำในสิ่งที่เห็น ได้ชัดเจน
- (6) การเชื่อมโยง (Linking-up) : เครือข่าย ติดต่อกับกลุ่มคนภายนอก สร้างพันธมิตร ได้รับการสนับสนุนที่ชัดเจนจากภายนอก
- (7) การประเมินผลตนเอง (Self-evaluation) : ปรับกลยุทธ์ ขยายขอบเขตขึ้น พิจารณาผลสะท้อน
- (8) ความคงที่ (Stabilization) : ความมีอิสระในตนเอง การกำหนดหน้าที่ด้วยตนเอง

เนื่องจากการเสริมพลังอำนาจมีความสำคัญในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน Scott and Jaffe (1991) จึงเสนอว่า ทุกคนในองค์กรควรมีแนวความคิดในเรื่องต่อไปนี้

- (1) เน้นกระบวนการ (Toward Process) การบรรลุเป้าหมายที่ดีขึ้นเป็นลำดับ จะต้องพัฒนาความตระหนักในตนเองว่าทำได้อย่างไร และควรแบ่งปันความเข้าใจนี้กับคนอื่นๆ
- (2) เน้นความรับผิดชอบ (Toward Responsibility) เป็นธรรมเนียมของวิธีปฏิบัติว่า ทีมของการเสริมพลังอำนาจจะต้องมีผู้นำ ทว่าทุกคนมีความรับผิดชอบที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหา

(3) เน้นการเรียนรู้ (Toward Learning) องค์กรแบบเดิมๆมีลักษณะของการทำตาม (Reactive) โดยขึ้นอยู่กับนโยบายของผู้บริหารระดับสูง แต่องค์กรที่มีการเสริมพลังอำนาจ ทุกคนจะต้องลงมือปฏิบัติ กล้าเสี่ยง กล้าแสดงออก และทำงานร่วมกัน โดยพร้อมที่จะเป็นผู้ลงมือกระทำ (Proactive)

เมื่อการเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ ถือเป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเสริมพลังอำนาจ ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จึงมีความจำเป็นจะต้องทำให้เกิดขึ้น และเป็นที่มาของหลักการของการศึกษาเพื่อการสร้างพลังอำนาจ

3.3 หลักการของการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจ

ประภาเพ็ญ สุวรรณและคณะ (2540 : 12-14) อ้างถึง Bishop et al.(1988) และ Arnold & Bruke (1983) ว่าได้ให้แนวทางการศึกษาเพื่อสร้างพลังอำนาจโดยมีหลักการที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

(1) การเรียนการสอนที่เน้นการสร้างพลังให้แก่บุคคล โดยการสนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสุขภาพของตนเอง ชุมชน และสังคมได้

(2) การเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากประสบการณ์ของผู้เรียน แล้วให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์โดยใช้วิจารณญาณ เพื่อโยงปัญหาต่างๆของบุคคลเข้ากับปัจจัยทางสังคมที่เป็นสาเหตุ การเกิดความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมที่บุคคลกระทำอยู่หรือที่จะกระทำในอนาคตให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

(3) การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในทุกๆขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกประเด็นในการเรียนรู้ที่เป็นที่สนใจ และมีความสำคัญต่อผู้เรียน การวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการสนทนาและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผลตนเอง ตลอดจนการประเมินผลโครงการ

(4) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม (Collective Learning) คือ การที่ทุกคนสอน ทุกคนเรียน โดยครูจะเปลี่ยนบทบาทหน้าที่มาเป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้หรือผู้ประสานงาน แทนการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ตามบทบาทเดิม การที่ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นอกจากจะทำให้แต่ละคนได้เกิดความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงแล้ว ยังช่วยให้รู้สึก

การเป็นกลุ่ม มีการคิดและกระทำร่วมกัน ซึ่งการรวมกลุ่มกันนี้จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่ามีพลังสนับสนุนมากพอที่จะกระทำการแก้ไขปัญหาหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ต้องการ

(5) การเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โดยจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันที หรือมีการเปลี่ยนแปลงภายหลังเมื่อได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ

(6) การเรียนรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียน เนื่องจากผู้เรียนสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆจากประสบการณ์จริงและการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

(7) การเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่นและมีความสนุกสนาน โดยจะมีการปรับเนื้อหา วิธีการ และสื่อการเรียน ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและกลุ่ม ทำให้ผู้เรียนไม่รู้สึกรู้ว่าถูกบังคับฝืนใจให้เรียนรู้ในสิ่งที่ขาดความเกี่ยวข้องและสำคัญกับตน หรือถูกบังคับให้ทำในสิ่งที่ตนเองไม่มีความสามารถ

(8) หลักสูตรการเรียนการสอนต้องมีการกำหนดเป้าประสงค์ที่ชัดเจน ซึ่งจะช่วยให้สามารถเลือกใช้ขั้นตอน เทคนิค เครื่องมือ และกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม เพื่อจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และบรรลุเป้าประสงค์ดังกล่าว

การนำเอาแนวคิดของการสร้างพลังมาใช้ในหลักสูตรการศึกษา การฝึกอบรม หรือโครงการสุขศึกษานั้น จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่สำคัญ คือ

(1) **ประสิทธิภาพของการเรียนรู้ (Learning Efficiency)** กระบวนการเรียนรู้ที่ใช้เพื่อการสร้างพลัง จะเน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ทั้งในด้านการวางแผนการเรียน การได้ร่วมกิจกรรมโดยการได้สะท้อนความคิดต่อประสบการณ์ตรงที่ได้รับ การได้นำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริง เพราะในการสอนได้นำเอาสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เรียนมีความสนใจและมีความสำคัญต่อผู้เรียนมาเรียน นอกจากนี้การสร้างพลังยังได้เน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นอื่นๆ เช่น การเป็นตัวของตัวเอง การรู้จักตนเอง การมองเห็นคุณค่าของตนเอง การทำงานร่วมกับผู้อื่น การตัดสินใจ การสื่อสาร การแก้ปัญหา ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

(2) **การพัฒนาเอกลักษณ์บุคคล (Personal Development)** เป้าหมายของการสร้างพลัง คือ การพัฒนาบุคคลให้มีพลังความคิด หรือการติดอาวุธทางปัญญา ให้สามารถคิดได้ด้วยตนเอง ตัดสินใจ แก้ปัญหา และนำความคิดไปสู่การปฏิบัติ นอกจากนี้ยังเน้นให้บุคคลได้มองเห็นคุณค่าของตน

เอง มีแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคม มีความรับผิดชอบและเข้าใจถึงสิทธิหน้าที่ของตนเอง ซึ่งจะทำให้บุคคลเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีสมรรถภาพ เพื่อการพัฒนาอย่างแท้จริง

(3) การเปลี่ยนแปลงสังคม (Social Change) เป้าหมายที่สำคัญอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษา คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องอาศัยบุคคล กลุ่มบุคคล ที่มีความสามารถ มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพที่จะมองเห็นปัญหาต่างๆในสังคม วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา คิด และวางแผนร่วมกัน เพื่อดำเนินการให้เกิดการปฏิบัติ (Action) ที่จะทำให้สังคมดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงสังคมนี้ต้องอาศัยสังคมที่มีประสิทธิภาพและบุคคลที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพนั้น เป็นส่วนประกอบของสังคม ที่จะสร้างสังคมให้สามารถคิดริเริ่มและเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ที่จะส่งเสริมให้สังคมดีขึ้นทั้งด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ

จากแนวคิดการเสริมพลังอำนาจและหลักการของการสร้างพลังอำนาจตามที่กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่า การเสริมพลังอำนาจจะเน้นการยกระดับความเชื่อมั่นของปัจเจกบุคคลที่จะทำให้ประสบความสำเร็จทั้งต่อการพัฒนาตนเอง และการประกอบอาชีพเป็นเบื้องต้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยเริ่มต้นจากประสบการณ์ของผู้เรียน เน้นการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม เน้นการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่น เน้นหลักสูตรการเรียนการสอนที่มีการกำหนดเป้าประสงค์ที่ชัดเจน และเน้นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทักษะ อย่างไรก็ตาม การศึกษาเพื่อสร้างพลัง หรือการเสริมพลังอำนาจด้วยการศึกษาก็จำเป็นต้องเลือกเทคนิคและอุปกรณ์ทางการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้น Knowles (1980 อ้างถึงใน อุ๋นตา นพคุณ, 2527 : 186-187) มีรายละเอียด ดังนี้

การเลือกเทคนิคให้สอดคล้องกับพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้น

ประเภทของพฤติกรรมที่ต้องการ (Type of Behavioral Outcome)	เทคนิคที่เหมาะสมที่สุด (Most Appropriate Techniques)
ความรู้ (Knowledge)	การบรรยาย โททอล์นส์ ใ้ว่าที่
การสรุปทั่วไปเกี่ยวกับประสบการณ์และการย่อย	การสนทนา การสัมภาษณ์
ข้อมูลในตัวผู้เรียน	ชิมโปเซียม อภิปรายเป็นคณะ
	การสัมภาษณ์โดยกลุ่ม การอภิปรายกลุ่ม
	ภาพยนตร์ ภาพเลื่อน การบันทึก
	การอภิปรายโดยยึดตำราเป็นหลักการอ่าน

ประเภทของพฤติกรรมที่ต้องการ

(Type of Behavioral Outcome)

ความเข้าใจ (Understanding)

การประยุกต์ข้อมูลและการสรุปทั่วไป

ทักษะ (Skill)

การผนวกวิธีการใหม่ๆ เข้ากับการลงมือปฏิบัติ

เจตคติ (Attitude)

การยอมรับเอาความรู้สึกใหม่ๆ เข้ามาสู่ตัวเองด้วย
ความรู้สึกและประสบการณ์ที่ดีกว่าเก่า

ค่านิยม (Values)

การยอมรับและลำดับความสำคัญค่านิยมต่างๆ

ความสนใจ (Interests)

ความพอใจที่ได้เห็น ได้รับรู้กิจกรรมใหม่ๆ

เทคนิคที่เหมาะสมที่สุด

(Most Appropriate Techniques)

การให้ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรม การสาธิต
ภาพยนตร์ การแสดงละคร การอภิปราย
โต้ตอบแบบโสเครติส การแก้ปัญหาค้าง
การอภิปราย กรณีเฉพาะ การวิพากษ์
วิจารณ์ การเล่นเกม

บทบาทสมมติ การเล่นเกม กลุ่มฝึกอบรม
ที่ไม่ใช้การอภิปราย การฝึกหัดทักษะ
การทำแบบฝึกหัด การทบทวนวิชา

กลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์ บทบาท
สมมติ กรณีเฉพาะและการทำแบบฝึกหัด
ที่ไม่ต้องใช้การอภิปราย

โทรทัศน์ การบรรยาย การเทศนา
ไต่वाที่ สนทนา ซิมไปเซียม อภิปราย
กลุ่ม ภาพยนตร์ การแสดงละคร
การอภิปรายแบบควบคุม กลุ่มแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ บทบาทสมมติ

โทรทัศน์ การสาธิต ภาพยนตร์ ภาพเลื่อน
ฟิล์ม การแสดงละคร กลุ่มแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ นิทรรศการ ทักษะศึกษา
แบบฝึกหัดที่ไม่ต้องใช้การอภิปราย

ในประเทศไทย โครงการฝึกอบรมของหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการฝึกอบรมระหว่างประจำการ หรือก่อนประจำการ อุ๋นตา นพคุณ ระบุว่า ส่วนมากจะนิยมใช้เทคนิคการจัดสัมมนา (Seminar) ซิมโปเซียม (Symposium) การศึกษาเฉพาะกรณี (Case study) การเรียนรู้แบบคู่สัญญา (Contract learning)

นักการศึกษาอื่นๆ ที่ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสร้างพลัง บุคคลเหล่านั้นมีอาทิ เช่น Freire (1972 อ้างถึงใน สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2538 : 126) เป็นผู้ที่มีแนวคิดทางการศึกษาในแนวทางมนุษยนิยม คือ เป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงความจริงว่า ตัวผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง และควรจะมีลักษณะของการค้นคว้าหาความรู้อย่างกระตือรือร้น (Active participant) ไม่ใช่เป็นเพียงการนั่งเฉยเพื่อรับฟังอย่างเดียว (Passive) ในความเห็นของ Freire การศึกษาไม่อาจจะเป็นเพียงกระบวนการที่เป็นกลางเท่านั้น (Neutral process) ในทางตรงกันข้ามจะต้องพยายามแสวงหาและนำไปสู่เสรีภาพ (Freedom) ทั้งนี้ อุ๋นตา นพคุณ (2527 : 79) ได้กล่าวถึงกระบวนการทางการศึกษาของ Freire ที่มีกล่าวถึงกันมาก คือ กระบวนการจิตสำนึก (Conscientization) ที่หมายถึง “ การปฏิเสธและการประณามของทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ทำให้มนุษย์ต้องไร้ศักดิ์ศรี หมดค่าแห่งความเป็นคน และการยอมรับว่ามนุษย์นั้นมีความสามารถที่จะสร้างสภาพความเป็นอยู่ที่ดีกว่าได้ การปฏิเสธและประณามสภาพการณ์และโครงสร้างของสังคมที่กดขี่มนุษย์นั้น จะต้องใช้วิจารณญาณอย่างลึกซึ้งพิจารณาแนวความคิดและเหตุผลที่มาของสิ่งต่างๆ การบรรลุถึงขั้นวิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้หมายถึงการใช้สติปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการผสมผสานระหว่างการกระทำและการใคร่ครวญ (Praxis) “ การศึกษาตามแนวทางของ Freire คือ กระบวนการวิพากษ์วิจารณ์ บทสนทนา และให้ความสำคัญเรื่องการแก้ปัญหาทางสังคม วิธีการเรียนการสอนจะเน้นหนักในเรื่องการกระตุ้นให้ผู้เรียนเห็นปัญหาของสังคม โดยเฉพาะเรื่องความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคของมนุษย์

Rogers (1969 อ้างถึงใน อุ๋นตา นพคุณ, 2528) ให้ทัศนะว่า การเรียนรู้ที่ผู้เรียนชี้นำตนเอง (Self-directed learning) และบทบาทของผู้สอนในฐานะเป็นผู้อำนวยความสะดวก สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพการณ์ต่างๆ ที่มีการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ รวมทั้งในสภาพการณ์ที่มีการจัดโครงการพัฒนา ทั้งนี้ เพราะโครงการพัฒนาหรือการศึกษาผู้ใหญ่จะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่ และการอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่ในภาคสนาม

Newman (1995 โดย Foley, editor, 1995 : 247) ให้คำอธิบายถึงการศึกษผู้ใหญ่ในการปฏิบัติทางสังคม (Adult education in social action) ว่าเป็นกิจกรรมของหมู่คณะที่มาร่วมมือกัน โดยมีที่มาของประวัติศาสตร์ร่วมกัน ชนชั้นทางสังคมเดียวกัน เป็นเพื่อนบ้านกัน มีความสนใจเรื่องเดียวกัน

หรือเป็นสมาชิกในองค์การเดียวกัน มาเรียนรู้และลงมือปฏิบัติภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของเขา เพื่อที่จะสามารถควบคุมชีวิตของพวกเขาได้ด้วยตนเอง ซึ่งการเรียนรู้นั้นก็รวมทั้งที่เป็นการเรียนรู้โดยไม่ได้ตั้งใจ (Incidental learning) การเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Informal learning) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal education) และการศึกษาในระบบ (Formal education)

สิ่งสำคัญคือ การเสริมพลังอำนาจด้วยการศึกษา มีเป้าหมายเพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพของการเรียนรู้ การพัฒนาเอกลักษณ์ และการเปลี่ยนแปลงสังคม ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่กลุ่มเป้าหมายของการเสริมพลังอำนาจด้วยการศึกษาจะเน้นที่ผู้ใหญ่ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแนวทางที่ปรารถนาอย่างรวดเร็ว ดังนั้น นอกจากจะพิจารณาเรื่องเทคนิคการสอนที่เหมาะสมแล้ว ควรพิจารณาถึงวิธีการจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดการศึกษานอกโรงเรียนที่มีชุมชนเป็นฐานจะมีผู้ใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการศึกษาเป็นสำคัญ

4. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในชุมชน

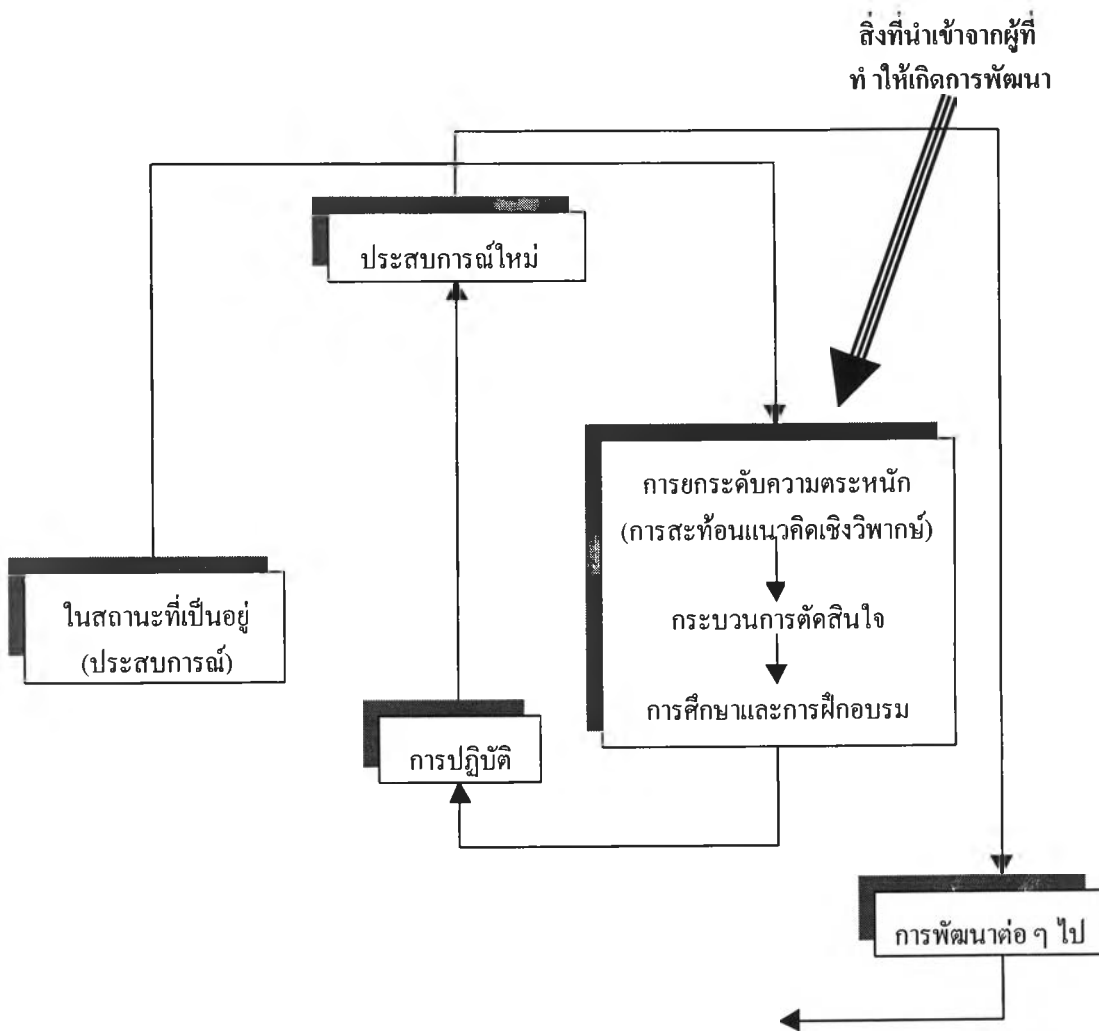
การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในชุมชนจัดว่าเป็นแนวคิดที่ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา Hamilton (1992 : 26-34) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่ามีการใช้คำว่า การศึกษาผู้ใหญ่ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based adult education) กับ การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal education) ในความหมายที่ใกล้เคียงกันและใช้สลับไปมา โดยรูปแบบการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีชุมชนเป็นฐานนั้น จะมีผู้ที่อยู่ในชุมชนนั้นเป็นผู้ดูแล ควบคุมและประเมิน ซึ่งอาจมีโปรแกรมที่เชื่อมกับสถาบันการศึกษาในระบบ แต่ก็จะไม่ถูกชี้นำหรือถูกควบคุมโดยชุมชน การศึกษาผู้ใหญ่ที่ใช้ชุมชนเป็นฐานจะมีความเข้าใจกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเอง และมีวิธีการที่ยืดหยุ่นในการพิจารณารูปแบบทางการศึกษาที่เหมาะสมกว่าที่ถูกระบุกำหนดมาจากหน่วยงานระดับชาติหรือระดับภาค

Rogers (1992 : 122) ให้ทัศนะว่าการพัฒนาควรใช้แนวทางอย่างสมบูรณ์ครบทุกขั้นตอน โดยครอบคลุมทั้งการพัฒนาความตระหนักในการคิดวิเคราะห์ การพัฒนาแก่นสารที่เป็นความรู้พื้นฐาน ทักษะและความเข้าใจซึ่งจะปรากฏอยู่ใน โปรแกรมปฏิบัติการทางสังคม

การพัฒนาที่จะให้เป็นไปตามขั้นตอนดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัย 4 หลักการที่จำเป็น ดังนี้

1. การศึกษาและการฝึกอบรมผู้ใหญ่ (Education and training of adults [ETA]) ถือเป็นหัวใจของแนวทางการพัฒนาที่ละเว้นไม่ได้
 2. กระบวนการสร้างทัศนคติและการเปลี่ยนแปลง ต้องก่อให้เกิดเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการ ETA
 3. กระบวนการตัดสินใจจะเกี่ยวข้องกับวิธีการพัฒนาด้วย
 4. ลำดับของขั้นตอนจะเป็นไปตามกระบวนการที่มีพลวัต
- สุดท้ายแล้ว Rogers เชื่อว่า กระบวนการพัฒนาจะมีลักษณะเป็นวัฏจักร ดังนี้

แผนภาพที่ 1 วัฏจักรการพัฒนาของ Rogers (1992 : 144)

อุ้นดา นพคุณ (2520 : 44) กล่าวถึงการศึกษาชุมชนไว้ว่า หมายถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ทักษะ ทักษะ และวัฒนธรรมของสังคมให้แก่บุคคลที่รวมกันอยู่ใน อาณาบริเวณเดียวกัน เพื่อให้เกิด ความเจริญขึ้นทั้งในด้านของบุคคลและชุมชน

เชียรศรี วิวิศิริ (2530 : 29) กล่าวถึงการศึกษาชุมชนไว้ว่า หมายถึงการจัดและให้การศึกษาคู่ ต่อเนื่องตลอดชีวิตแก่สมาชิกทุกคนในชุมชน โดยอาจจะเป็นได้ทั้งในรูปของกิจกรรมหรือโปรแกรม และกระบวนการซึ่งครอบคลุมชีวิตชุมชนในทุก ๆ ด้าน แนวคิดของการศึกษาชุมชนนั้นถือว่าการ ศึกษามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนและการดำรงชีวิตของคนในชุมชนทุกคน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของบุคคลและของชุมชนทั้งหมด และถือว่าชุมชนหรือสังคมนั้นจะต้องสามารถหรือมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในกระบวนการศึกษาทั้งหมดด้วย

สำหรับวิธีการเรียนการสอนแบบชุมชน สุนทร สุนันท์ชัย (2533) แนะนำว่าควร ประกอบไปด้วยวิธีการต่อไปนี้

1. การจัดแหล่งวิทยาการในชุมชน ชุมชนควรมีการจัดแหล่งวิทยาการไว้ให้ประชาชนในชุมชนไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด ตั้งแต่เด็กไปจนถึงผู้ใหญ่ ได้ศึกษาหาความรู้ นอกจากนั้นสถานศึกษาทุกระดับ เช่น โรงเรียนประถม มัธยม วิทยาลัยอาชีวศึกษา สถาบันราชภัฏ มหาวิทยาลัย ควรจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนทั้งลักษณะการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบโรงเรียน สถาบันและหน่วยงานต่างๆในชุมชนก็ควรจะเป็นแหล่งเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนเช่นเดียวกัน เช่น หน่วยงานเกษตรควรให้ความรู้เรื่องการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การเพิ่มผลผลิต หน่วยงานสาธารณสุขให้ความรู้เกี่ยวกับโภชนาการ การป้องกันโรค หน่วยงานอุตสาหกรรมควรให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพ เป็นต้น

2. การส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการศึกษาในชุมชน โดยการส่งเสริมให้องค์กรในชุมชน เช่น กรรมการหมู่บ้าน กรรมการสภาตำบล ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือจัดการศึกษาขึ้นในชุมชน โดยร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา วางแผนดำเนินงานประสานงาน ดำเนินการ และประเมินผล เช่น เมื่อหมู่บ้านมีปัญหาเกี่ยวกับศัตรูพืชทำให้ได้ผลิตผลน้อยลง ผู้แทนชุมชนและหน่วยงานอาจจะจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการกำจัดศัตรูพืช และเพิ่มผลผลิต หรือเมื่อมีปัญหาอื่นก็อาจจะจัดกิจกรรมอื่นๆตามความเหมาะสม องค์กรในหมู่บ้านสามารถทราบปัญหาของหมู่บ้านได้ดี จึงสามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนได้

3. การส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ในชุมชน โดยส่งเสริมให้ประชาชนรวมกันเป็นกลุ่ม วิเคราะห์ความต้องการร่วมกันว่าต้องการมีความรู้เกี่ยวกับอะไร แล้วอาจจะแจ้งเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่อยู่ในระดับท้องถิ่นให้ติดต่อหาวิทยากรมาให้ความรู้ หรืออาจจะแลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันหรือจากผู้รู้ในท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักพัฒนาและขยายกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง จากแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เช่น โรงเรียน วัด หน่วยงานในชุมชน วิทยากรในท้องถิ่น รวมทั้งสื่อต่าง ๆ

วิธีการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่ สุนทร สุพันธ์ชัย (2533) ได้จัดกลุ่มเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. การเรียนการสอนแบบกลุ่ม เป็นสถานการณ์การเรียนการสอนที่มีผู้เรียนหลาย ๆ คนมาพบกันโดยมีจุดประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน มีการกำหนดที่จะพบกันอย่างสม่ำเสมอ ตามเวลาและสถานที่ที่กำหนดไว้ ในช่วงเวลาที่แน่นอน ผู้เรียนในกลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์กันและช่วยกันและกันให้เกิดการเรียนรู้ในหัวข้อหรือในบทเรียนเรื่องต่างๆ การเรียนการสอนแบบนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้พบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์แนวคิดระหว่างกัน

การเรียนการสอนแบบเป็นกลุ่มนี้อาจแยกเป็นประเภทย่อยๆ ได้เป็น 2 ประเภทคือ

1.1 การเรียนการสอนเป็นกลุ่มแบบครูเป็นศูนย์กลาง วิธีนี้ครูผู้สอนจะเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรม เป็นผู้ให้ความรู้ ให้ข้อมูล สร้างเสริมประสบการณ์ด้านต่างๆแก่ผู้เรียน เป็นผู้นำในกระบวนการเรียนการสอน วิธีสอนที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ การบรรยาย การสาธิต การอภิปราย เป็นต้น

1.2 การเรียนการสอนเป็นกลุ่มที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการเรียนการสอนซึ่งผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะเป็นผู้นำกิจกรรม เป็นผู้ทำกิจกรรมเอง ผู้เรียนได้เรียนรู้ระหว่างกันเอง มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ครูเป็นผู้ให้คำแนะนำแนะแนวทางให้อยู่ในกรอบ ให้กำลังใจ ให้ความสนับสนุนต่างๆ ในลักษณะของ ผู้อำนวยการความสะดวก (Facilitator) การเรียนการสอนในลักษณะนี้ได้แก่ การอภิปรายกลุ่ม การระดมพลังสมอง การโต้วาที การอภิปรายเป็นคณะ การแสดงบทบาทสมมติ การสัมมนา การทัศนศึกษา การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

2. การเรียนการสอนรายบุคคล นับว่าเป็นวิธีการที่สนองความแตกต่างระหว่างบุคคลได้มากที่สุด เพราะผู้เรียนมีอิสระที่จะเลือกทำกิจกรรมที่ตนสนใจ ไม่ต้องขึ้นอยู่กับกลุ่ม ผู้เรียนสามารถกำหนดเวลาเรียน เวลาทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับตนเอง โดยไม่มีผลกระทบต่อใคร ผู้เรียนสามารถเรียนเร็วหรือช้าได้ตามความสามารถของตน วิธีการนี้ผู้เรียนเป็นผู้วางแผนเป็นผู้นำการเรียนของตนเอง

(Self-directing) วิธีการเรียนการสอนรายบุคคล ได้แก่ การศึกษาโดยอิสระหรือการกำหนดงานให้ปฏิบัติ การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยการเรียน การเรียนโดยวิธีทางไกล เป็นต้น

3. การเรียนการสอนแบบชุมชน เป็นการเรียนการสอนที่จัดขึ้นเพื่อเป้าหมายในการพัฒนาชุมชน เริ่มจากให้คนในชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหา ซึ่งแนวทางแก้ปัญหา นั้นจะบอกให้ทราบว่าชุมชนต้องการการช่วยเหลือด้านใด อย่างไร ต้องการความรู้ประเภทใด จากนั้นผู้จัดกิจกรรมหรือวิทยากรจะจัดบริการช่วยเหลือ เช่น การให้การศึกษาให้ความรู้แก่คนในชุมชน ซึ่งผลจากการได้รับความรู้จะช่วยให้คนในชุมชนได้พัฒนาตนเอง และพัฒนาชุมชนด้วย โดยประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนทุกขั้นตอน

การเรียนการสอนแบบชุมชน อาจจะเป็นการเรียนการสอนแบบเป็นกลุ่มหรือเป็นรายบุคคลก็ได้ แต่ต่างจากการเรียนการสอนแบบกลุ่มหรือแบบรายบุคคลโดยทั่วไปตรงที่เริ่มจากชุมชน มุ่งเพื่อช่วยแก้ปัญหาชุมชน เช่น ชุมชนหนึ่งอยู่ห่างไกลความเจริญ ประชาชนได้รับการศึกษาน้อย เศรษฐกิจตกต่ำ ผู้จัดการศึกษาจะร่วมกับประชาชนในชุมชนช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนว่า มีปัญหาอะไรบ้าง แล้วจัดลำดับความสำคัญของปัญหา จากนั้นช่วยกันหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมกัน เมื่อได้วิธีแก้ปัญหาแล้ว ก็เริ่มดำเนินการแก้ปัญหา เช่น อาจจะมีการร่วมกันสร้างถนน มีการฝึกอบรมวิชาชีพแก่คนในชุมชน มีการนำทรัพยากรในชุมชนมาส่งเสริมการประกอบอาชีพ ฯลฯ เมื่อกระบวนการดังกล่าวบรรลุเป้าหมาย ผลที่ได้รับ คือ ประชาชนได้รับความรู้ ได้รับการพัฒนา และชุมชนได้รับการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการเสริมพลังอำนาจด้วยการศึกษาที่เป้าหมายสุดท้าย คือ ชุมชนได้รับการพัฒนา

วิธีการเรียนการสอนแบบชุมชนนี้ เป็นที่นิยมใช้มากในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกโรงเรียน เพราะกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ของการศึกษานอกโรงเรียน คือ ประชาชนที่อยู่ในชนบท ประชาชนที่พลาดโอกาสทางการศึกษา และประสบปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาความยากจน เพราะฉะนั้นวิธีการนี้จึงเหมาะสมกับสภาพของกลุ่มเป้าหมาย และกับสถานการณ์ที่เป็นจริง หรืออาจกล่าวได้ว่า หลักการของการจัดการเรียนการสอนแบบชุมชน นำมาสู่หลักการของการจัดตั้งและดำเนินการศูนย์การเรียนชุมชน โดยมีองค์การส่วนท้องถิ่น หรือคือองค์การบริหารส่วนตำบล เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย ฉะนั้นเมื่อพิจารณาหลักการของ การศึกษานอกโรงเรียน การศึกษาชุมชน การพัฒนาชุมชนตามแนวคิดของทั้งต่างประเทศและของไทยแล้ว จะเห็นว่าประเด็นสำคัญคือการให้

ความสำคัญกับผู้ที่อยู่ในชุมชนที่จะเข้ามาเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษา รวมทั้งองค์การส่วนท้องถิ่นควรจะเข้ามามีส่วนให้ความร่วมมือในการจัดการเพื่อให้เกิดกิจกรรมทางการศึกษาขึ้นด้วย เนื่องจากไม่ว่าจะเป็น แนวคิดเรื่องชุมชน การศึกษาชุมชน การพัฒนาชุมชน การศึกษานอกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษาตลอดชีวิต จะมีความเกี่ยวเนื่องกันเป็นอย่างยิ่ง โดยมีเป้าหมายที่การพัฒนา และเป้าหมายแรกของการพัฒนา ก็คือ ตัวคน นั้นเอง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2541) การพัฒนาชุมชนนั้น ไม่ว่าชุมชนใดก็ตามย่อมมีเป้าหมายที่แท้จริงในอันที่จะพัฒนาในแนวทางประชาธิปไตยและให้การศึกษแก่ปวงชน ทั้งนี้ Lindeman (1926 อ้างถึงใน Galbraith, 1990 : 9-10) ตั้งข้อสังเกตว่า “ทั้งหมดของชีวิต คือ การเรียนรู้ ดังนั้น การศึกษาจึงไม่มีที่สิ้นสุด” การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นที่ประจักษ์ว่าได้มาจากชุมชนและกระบวนการทางการศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่จะช่วยสนับสนุนการพัฒนาชุมชน การศึกษาตลอดชีวิต ที่ประกอบด้วยเรื่องของแต่ละบุคคล กลุ่ม และชุมชนโดยบทบาทหน้าที่และความสนใจ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการศึกษาผู้ใหญ่กับการศึกษาตลอดชีวิตจะไม่ใช้คำที่ทดแทนกันได้ แต่แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของบุคคล (ในมิติแนวตั้ง) และการศึกษา กับชีวิตที่เชื่อมโยงกัน (ในมิติแนวนอน)

โดยที่ UNESCO เป็นองค์การระหว่างประเทศซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับงานด้านการศึกษาและวัฒนธรรมของประเทศสมาชิก ดังนั้นแนวคิดเรื่อง การเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงมีการพิจารณาและดำเนินการอย่างจริงจัง ด้วยแนวคิด ของการจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้โดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community-based learning centres) ที่ปรากฏอยู่ในเอกสาร Volume I CONTINUING EDUCATION : NEW POLICIES AND DIRECTIONS (UNESCO/ PROAP, Bangkok, 1993) และพัฒนามาสู่ ศูนย์การเรียนรู้ (Learning centres) ที่ปรากฏรายละเอียดในเอกสาร Volume VIII A MANUAL FOR THE DEVELOPMENT OF LEARNING CENTRES (UNESCO/ PROAP, Bangkok, 1995 : 7-8) ที่ให้คำจำกัดความของ ศูนย์การเรียนรู้ ไว้ว่า “เป็นสถาบันการศึกษาท้องถิ่นที่จัดให้แยกจากการศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่จัดให้ในหมู่บ้าน หรือพื้นที่ในเมือง ซึ่งปกติแล้วจะจัดตั้งและดำเนินการโดยประชาชนในท้องถิ่น เพื่อให้ได้รับโอกาสในการเรียนรู้ที่หลากหลายสำหรับการพัฒนาชุมชนและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน บทบาทที่สำคัญยิ่งของศูนย์การเรียนรู้ คือ การพัฒนาส่วนบุคคลและการพัฒนาชุมชน ศูนย์การเรียนรู้เป็นกลไกที่มีประสิทธิผลสำหรับเสริมพลังอำนาจปัจเจกบุคคลและส่งเสริมการพัฒนาชุมชน”

ในประเทศไทยได้มีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยความรับผิดชอบจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และเอกชนที่ไม่มุ่งหวังผลกำไร (NGOs) แต่มีความเด่นชัดมาก คือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ที่ได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์การเรียนชุมชน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541) โดยให้เป็นศูนย์กลางการจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน เป็นสถานที่ที่เสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยากร ตลอดจนภูมิปัญญาของชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการชุมชนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ และก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ การเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตย และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

ศูนย์การเรียนชุมชน (สรช.) จัดตั้งอยู่ในชุมชน กำกับดูแลโดยองค์กรชุมชน คือองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเป็นการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อปวงชนตามแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

โดยหลักการแล้ว ศูนย์การเรียนชุมชน ยึดหลักการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการศึกษาของชุมชน ดังนั้นการส่งเสริมการดำเนินงานของกรมการศึกษานอกโรงเรียนในเรื่องศูนย์การเรียนชุมชนจึงมีหลักการดังนี้

1. การบริการกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) จะจัดอย่างเป็นระบบอยู่ในชุมชน โดยการจัดให้มีศูนย์การเรียนชุมชนเพื่อให้บริการการศึกษาทุกรูปแบบแก่ประชาชนในชุมชน โดยกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล
2. การจัดให้มีสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ในศูนย์การเรียนชุมชน เช่น สื่อเอกสาร หนังสือ ตำรา แบบเรียนต่าง ๆ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทปบันทึกเสียง วีดิทัศน์ ชุดรับสัญญาณโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม ETV ฯลฯ
3. การจัดให้มีครูประจำศูนย์การเรียนชุมชน เป็นผู้ปฏิบัติงานใน สรช. หน่วยละ 1 คน โดยปฏิบัติงานเต็มเวลา และได้รับค่าตอบแทนไม่เกินวุฒิ (ไม่ต่ำกว่าอนุปริญญา และไม่สูงกว่าปริญญาตรี)
4. ศูนย์การเรียนชุมชน (สรช.) เป็นของประชาชน ระบบการดำเนินงานควบคุม ดูแลโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยหน่วยงานระดับภาค จังหวัด และอำเภอ เป็นองค์กรให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมของศูนย์การเรียนชุมชน

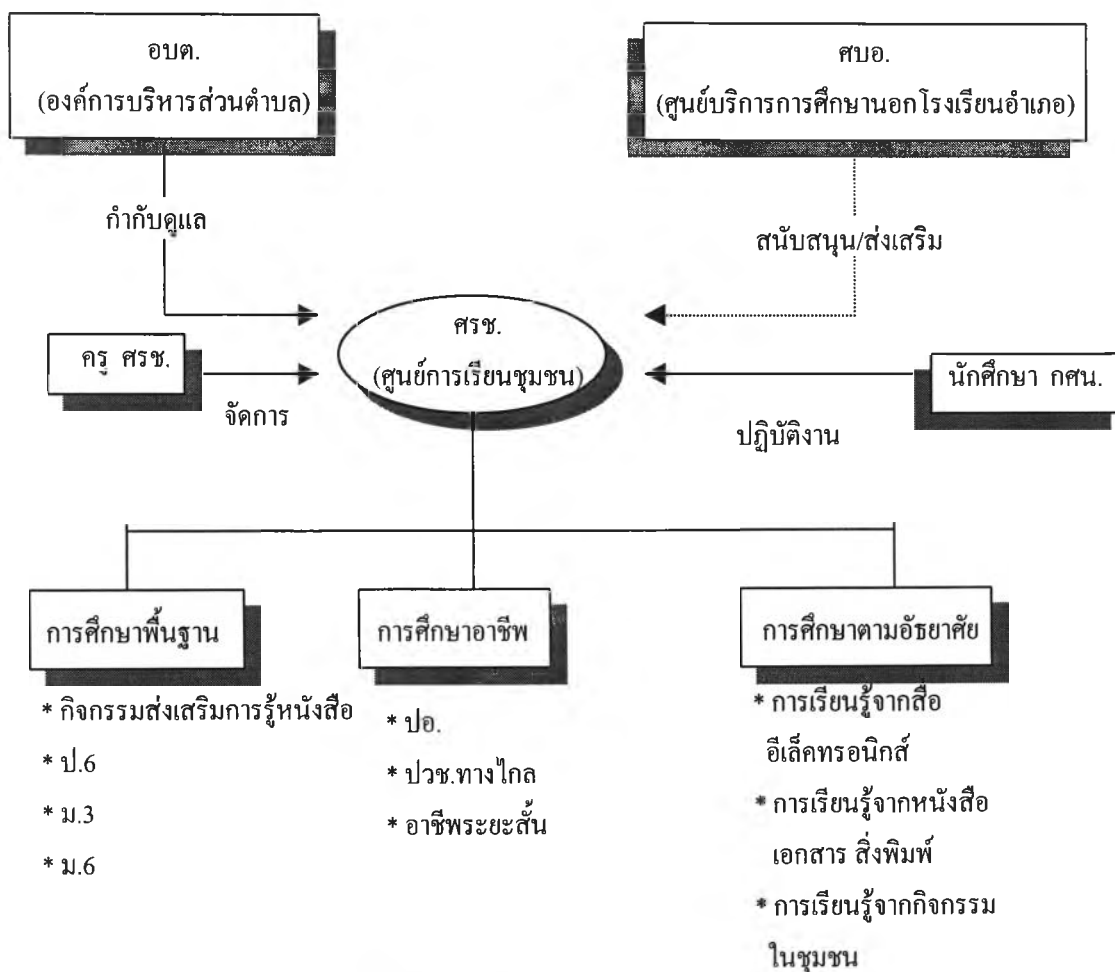
ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ก็คือทุก ๆ ฝ่ายในชุมชนโดยเฉพาะ ผู้นำ เช่น อบต. และกลุ่มประชาชนต่าง ๆ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนนักเรียน นักศึกษา เครือญาติพี่น้อง ร่วมกัน และช่วยเหลือกันในการเรียนรู้ และถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้กันและกัน เพราะในชุมชนมีองค์ความรู้หลักของชุมชนอยู่แล้ว คือองค์ความรู้ด้านจิตสำนึกในการพัฒนาท้องถิ่นของตนให้ดีขึ้น เป็นความผูกพันต่อท้องถิ่นแผ่นดินเกิด องค์ความรู้อีกประการหนึ่ง คือ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สั่งสอนสืบต่อกันมาในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน วัฒนธรรมประเพณี คุณธรรม จริยธรรม องค์ความรู้ทั้งสองส่วนนี้นับเป็นรากฐานของชุมชนที่จะเชื่อมต่อกับองค์ความรู้ภายนอก ได้แก่ องค์ความรู้ด้านเทคนิค วิทยาการต่าง ๆ ที่เป็นความรู้สมัยใหม่ และองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถจัดการชีวิตของตนและชุมชนให้สมดุลเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้กลไกที่จะเชื่อมต่อกับองค์ความรู้ภายในชุมชน กับองค์ความรู้ภายนอกชุมชนดังกล่าว ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) โดยจะทำหน้าที่เป็น ศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของทุกคนในชุมชน และเป็นหน่วยพัฒนาคนของท้องถิ่นให้มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาอาชีพ เพื่อเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชน และการถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลในชุมชน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ส่งเสริมและกำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้

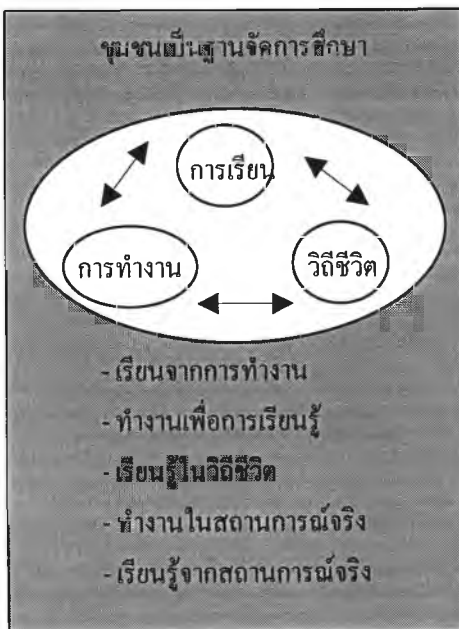
1. มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในลักษณะประจำ 1 คน คือ ครู ศรช. (เป็นบุคลากรของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่ อบต. ใช้อำนาจตามมาตราที่ 72 ของ พ.ร.บ. สถาปนาและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ขอให้มาปฏิบัติกิจการตามที่ ผู้ว่าราชการจังหวัดอนุญาต หรือที่กระทรวงมหาดไทย ทำความตกลงกับกระทรวงศึกษาธิการ)
2. เป็นศูนย์กลางการประสานงานของชุมชน
3. เป็นแหล่งข้อมูลของชุมชน
4. เป็นศูนย์รวมสื่อการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน
5. เป็นสถานีปลายทางในการเผยแพร่รายการของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ETV) และวิทยุเพื่อการศึกษาเครือข่าย 2
6. เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนทุกประเภท
7. เน้นการให้หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ประชาชนในท้องถิ่นโดยเฉพาะผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ ผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชน เป็นเครือข่ายในการจัดตารางเรียนรู้ในชุมชน

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดการดำเนินงาน ศรช.

เนื้อหาเน้นตามสถานการณ์

- รัฐธรรมนูญ/ประชาธิปไตย
- เศรษฐกิจชุมชน
- ครอบครัว
- สุขภาพอนามัย
- เอดส์
- ยาเสพติด
- สิ่งแวดล้อม

กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

- เด็ก/เยาวชน
- ผู้สูงอายุ
- คนพิการ
- สตรี
- แรงงานคืนถิ่น

กิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

การจัดกิจกรรมการศึกษาในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมุ่งเน้นให้ประชาชนในตำบลเกิดการเรียนรู้ ทั้งแบบที่เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งชุมชนสามารถสร้างสรรค์กิจกรรมของตนเอง และ โดยการสนับสนุนของกรมการศึกษานอกโรงเรียนด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. การศึกษาขั้นพื้นฐานสายสามัญ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และ มัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีหลักสูตรสำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งสามารถเชื่อมต่อกับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยได้
2. การศึกษาอาชีพ ซึ่งจัดในรูปหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น หลักสูตรประกาศนียบัตร อาชีพ (ปอ.) และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ทางไกล ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะและ ความสามารถทางด้านอาชีพของประชาชนเพื่อให้สามารถสร้างงานเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชนได้
3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการให้บริการความรู้และข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่ ประชาชนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา เช่น ห้องสมุดประชาชน นิทรรศการ รายการวิทยุและโทรทัศน์ เป็นต้น
4. การส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นการจัดกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียน ในโรงเรียนได้เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การเรียนรู้จากรายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม การดูนิทรรศการทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้น
5. กิจกรรมนันทนาการ เป็นการพัฒนาทางด้านสุขภาพอนามัยและจิตใจ เช่น กีฬา การออกกำลังกาย การร้องเพลง การวาดรูป การเล่นเกม และการเล่นต่าง ๆ ของชุมชน
6. กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะการจัดกลุ่มสนใจเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะ เป็นประโยชน์แก่บุคคลต่าง ๆ เช่น สตรี แม่บ้าน ผู้สูงอายุ เด็ก คนพิการ ฯลฯ
7. กิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น เพื่อการเรียนรู้ สืบทอด และเผยแพร่

การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.)

ในท้องถิ่นตำบลใดที่ อบต. และประชาชนจำนวนหนึ่งมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการจัดการ ศึกษาในชุมชน และประสงค์จะจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) จะต้อง ดำเนินการดังนี้

1. อบต. ร่วมกับเจ้าหน้าที่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ (ศบอ.) จัดหา สถานที่ที่เหมาะสมสำหรับจัดกิจกรรมการศึกษา เพื่อที่จะประกาศจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่อไป

2. อบต. ดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการบริหาร อบต. และบุคคลอื่นที่เหมาะสม ตามจำนวนที่ได้มีการตกลงกัน
3. อบต. ร่วมกับ สบอ. คัดเลือกครู สรช. ตามคุณสมบัติที่กำหนดเพื่อให้มาทำหน้าที่ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่จะจัดตั้งขึ้น
4. ครู สรช. ร่วมกับคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวางแผนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
5. ในระยะแรกให้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดำเนินการตามข้อตกลงเบื้องต้นก่อน เพื่อเป็นการเตรียมการไปสู่การจัดกิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเต็มรูปแบบต่อไป
6. การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในเขตสุขาภิบาลและเขตเทศบาล รวมทั้งพื้นที่สภาตำบลให้ใช้หลักเกณฑ์เดียวกันในการดำเนินงาน โดยสุขาภิบาล เทศบาล และสภาตำบลทำหน้าที่ในลักษณะเดียวกับ อบต.

กระบวนการดำเนินงาน

การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีกระบวนการดำเนินงานต่าง ๆ คือ

1. กระบวนการจัดการเรียนการสอน
 - ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนดังนี้
 - 1.1 การศึกษาขั้นพื้นฐานหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
 - 1.2 การศึกษาอาชีพหลักสูตรวิชาชีพพระยาศน์ หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปอ.) และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพทางไกล (ปวช. ทางไกล)
 - 1.3 การศึกษาตามอัธยาศัย เช่น การเรียนรู้จากหนังสือ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ วิดีโอเทป นิทรรศการ
 - 1.4 การส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน
 - 1.5 กิจกรรมนันทนาการ
 - 1.6 กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต
 - 1.7 กิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรและกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวสามารถจัดโดยเป็นเอกเทศหรือบูรณาการหลักสูตร หรือกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้ รวมทั้งจัดทำ หลักสูตรท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สมดุล และนำไปสู่เป้าหมายที่ชุมชนกำหนด

นอกจากนี้ กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) ในหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ จะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดยนักศึกษาที่เรียนหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญจะต้องจัดกิจกรรม กพช. ในชุมชนของตนเอง เช่น การสอนผู้ไม่รู้หนังสือ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน กิจกรรมพัฒนาอาชีพ กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ กิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ฯลฯ ทั้งนี้ ให้เป็นการวางแผนร่วมกับครูประจำ ศรช.

ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอจะมีบทบาทในการนิเทศ ติดตามผล ประเมินผลการเรียนการสอนในหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อควบคุมมาตรฐานและคุณภาพของการศึกษา

2. กระบวนการบริหารและจัดการศึกษา

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (สรช.) มีกระบวนการบริหารและจัดการศึกษา โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่ครู ศรช. ร่วมกับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ (สบอ.) ดังนี้

2.1 สำรวจความต้องการทางการศึกษาของชุมชน

2.2 วิเคราะห์และจัดทำข้อมูลพื้นฐาน

2.3 จัดลำดับความสำคัญ/วิเคราะห์ความเหมาะสมและปัจจัยพื้นฐานในการสนับสนุนการจัดกิจกรรมใน ศรช.

2.4 ประสานงานกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง

2.5 จัดทำแผนการดำเนินงาน ศรช. ร่วมกับคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้

(ควรเสนอเข้าบรรจุในแผนพัฒนาตำบล)

2.6 ปฏิบัติการตามแผน

2.7 นิเทศและติดตามผล

2.8 สรุปและรายงานผลการดำเนินงานต่อ อบต. และ สบอ.

3. กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน

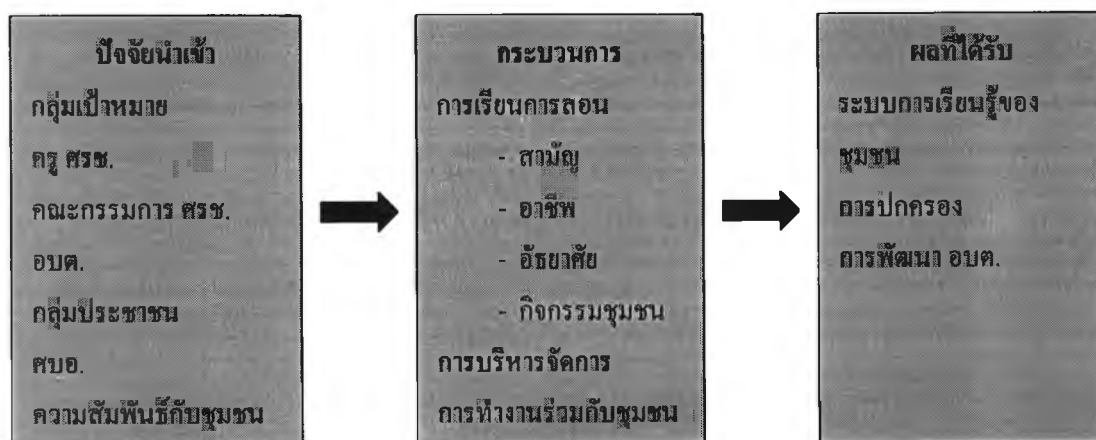
ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (สรช.) มีกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน โดยมีการร่วมจัดกิจกรรมการศึกษากับกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้เรื่องเศรษฐกิจชุมชนกับกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน กิจกรรมผู้สูงอายุร่วมกับชมรมผู้สูงอายุในตำบล กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยร่วมกับ อบต. กิจกรรมส่งเสริมการศึกษาทางศาสนาร่วมกับ วัด มัสยิด โบสถ์ เป็นต้น การดำเนินงานดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่จะไม่แบ่งแยก ศรช. ออกจากชุมชน และอาจพัฒนาเป็นขบวนการพัฒนาสังคม/ชุมชน

ผลที่ได้รับ

การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) ก่อให้เกิดผลต่อชุมชน คือ

1. การส่งเสริมระบบการเรียนรู้ของชุมชนให้มีความเข้มแข็งขึ้น จากเดิมที่ระบบการศึกษาได้แยกความรู้ออกจากชุมชน แยกคนออกจากชุมชนจนเป็นเหตุให้ชุมชนอ่อนแอ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) จะเป็นกลไกให้คนในชุมชนเรียนรู้ภายในชุมชน ซึ่งจะนำความรู้ภายนอกชุมชนมาประสานกับความรู้ภายในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีอิสรภาพในการเรียนรู้ สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งจะนำมาสู่การพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมการเรียนรู้ในชุมชนให้กลับมา
2. องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) สามารถจัดการศึกษาในชุมชนของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะทำให้ทุกคนในชุมชนมีคุณภาพ มีอาชีพ ก่อให้เกิดรายได้ในชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินงานทางด้านการศึกษาของ อบต. สอดคล้องกับหลักการปกครองตนเองของชุมชน
3. การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) จะเป็นแหล่งความรู้ที่ อบต. สามารถใช้เป็นวิธีการในการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน

แผนภูมิที่ 2 การดำเนินงานของ ศรช.

โดยที่การดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ครู ศรช.จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมและอำนวยความสะดวกด้านต่างๆให้แก่ผู้เรียน เพื่อผลิตการเรียนรู้บังเกิดขึ้นแก่คนในชุมชนดังนั้น การพิจารณาถึง คุณลักษณะของ ครู ศรช. จึงเป็นเรื่องที่จำเป็น ทั้งนี้ มีผู้เสนอแนวคิดสำหรับคุณลักษณะของ ครู ศรช. หรือ คุณสมบัติของนักการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ ดังต่อไปนี้

บุคลิกภาพที่ดีของครูผู้สอนผู้ใหญ่ ที่ Shaw (1971 อ้างถึงใน ศุภร ศรีแสน, 2538 : 83-84)

บุคลิกภาพที่ดีของครูผู้สอนผู้ใหญ่ประกอบด้วย

1. มีทักษะในการสอน
2. มีอารมณ์ขัน
3. มีความสามารถที่จะเข้ากับผู้เรียนได้
4. มีใจกว้าง
5. มีความรู้ดี
6. มีความอดทน
7. มีท่าทางสง่างาม
8. ให้เกียรติผู้เรียน (Consideration for people)
9. มีเสียงไพเราะ
10. มีความยุติธรรมและปราศจากความลำเอียง
11. ให้ความสำคัญแก่ผู้เรียน
12. สนใจเนื้อหาวิชาอยู่เสมอ
13. มีอุดมการณ์
14. มีความจริงใจ และสัจจะ
15. มีความริเริ่ม
16. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

หน้าที่ของผู้สอน / ผู้อำนวยการในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

(UNESCO/ APPEAL, Bangkok, 1995 : 82)

หน้าที่ของผู้สอน/ ผู้อำนวยการมีความสะดวก มีดังนี้ :

1. จัดกระบวนการกิจกรรมการเรียนรู้รวมถึงการฝึกอบรมทักษะต่างๆ
2. จัดกระบวนการกิจกรรมสังคมทั่วไป เช่น ชมรมสังคม
3. เผยแพร่ข้อมูล บริการให้คำแนะนำและคำปรึกษา
4. จัดกระบวนการกิจกรรมการสาธิต
5. จัดกระบวนการและเป็นผู้นำการเยี่ยมชมในภาคสนาม โปรแกรมการท่องเที่ยว กิจกรรมด้านกีฬา และอื่นๆ
6. ช่วยให้การตระหนักรู้ในการบริหารและจัดการต่างๆไป

หน้าที่ของอาสาสมัครในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

(UNESCO/ APPEAL, Bangkok, 1995 : 83) มีดังนี้

1. ช่วยจัดกระบวนการและการบริหารศูนย์
2. ช่วยเหลือผู้เรียนในการมีส่วนร่วมในโปรแกรม
3. ทำการสอนในโปรแกรม “อ่าน เขียน คำนวณเบื้องต้น” และ โปรแกรมที่ยากขึ้น
4. จัดกระบวนการเสวนาอภิปราย
5. ส่งเสริมอุปนิสัยการอ่านในระหว่างผู้เรียน
6. คัดเลือกและจัดการเกี่ยวกับรายการดาวเทียมที่เหมาะสม
7. ทำหน้าที่ราวกับเป็นเครื่องมือช่วยสอน
8. จัดกระบวนการและดำเนินการการประชุม
9. ช่วยเหลือกิจกรรมสังคม กิจกรรมกีฬาและอื่นๆ
10. ชักชวนให้มีอาสาสมัครเพิ่มขึ้น

นักการศึกษาชุมชน (Community educators) ใน Community and the Adult Educator (Hiemstra 1980b, p. 27, 1982 p. 2 cited in Brookfield, 1983 : 195) สมรรถนะที่ควรจะมี คือให้สามารถ

1. จำแนกสิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญทั้ง ในระดับแนวตั้งและแนวนอน จุดแข็งและจุดอ่อนในชุมชน
2. ให้การรับรองการวิเคราะห์พลังชุมชนและให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนอำนาจพื้นฐาน
3. จำแนกศักยภาพและทรัพยากรการศึกษาที่เป็นจริงในชุมชน
4. ให้ความสำคัญกับดัชนีต่างๆเพื่อการศึกษาชุมชน
5. สร้างการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน/ โมเดลการปฏิบัติการทางสังคม
6. วิเคราะห์ศักยภาพชุมชนด้วยโปรแกรมการแก้ปัญหา
7. ให้ความสำคัญเรื่องจุดแข็ง จุดอ่อนของการนำวิธีการศึกษาชุมชนไปใช้ในสถานการณ์ท้องถิ่น
8. อภิปรายการตั้งกลุ่มย่อยๆในการกำหนดโปรแกรมการศึกษาผู้ใหญ่ในชุมชนท้องถิ่น เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม
9. พึงพอใจกับความต้องการวางแผนชุมชนในชนบทกับชุมชนในเมืองที่แตกต่างกัน

จากแนวคิดต่างๆเกี่ยวกับคุณลักษณะของนักการศึกษาผู้ใหญ่ หรือ ผู้ที่ทำงานด้าน พัฒนาชุมชน จึงควรมีคุณลักษณะหลายประการ เช่น ใจกว้าง อดทน จริงใจ มีความคิดริเริ่ม ให้เกียรติแก่ผู้เรียน มีทักษะในการสอน มนุษยสัมพันธ์ดี และมีลักษณะของผู้นิยมการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ฯลฯ

เนื่องจากนักการศึกษาผู้ใหญ่ นักการศึกษาชุมชน ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จะต้องปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับองค์การส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะคือ องค์การบริหารส่วนตำบล ดังนั้นจึงควรมีความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบลและอำนาจหน้าที่พอสมควร ต่อไปนี้

5. องค์การบริหารส่วนตำบลและอำนาจหน้าที่

5.1 ความหมายขององค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล หรือในชื่อย่อที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป คือ อบต. ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า Subdistrict Administration Organization ใช้ชื่อย่อว่า SAO หรืออาจใช้อีกชื่อหนึ่งซึ่งรู้จักกันดีคือ Tambol Administration Organization ใช้ชื่อย่อว่า TAO องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติมใน พ.ศ. 2542

เมื่อมีการเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลใน พ.ศ.2537 มีจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลทั่วประเทศ 6,379 แห่ง และได้รับการยกระดับจากสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลอีก 350 แห่งใน พ.ศ.2542 แต่มีองค์การบริหารส่วนตำบลหนึ่งแห่งที่มีประชาชนน้อยกว่าสองพันคน ต้องถูกยุบรวมไปกับองค์การบริหารส่วนตำบลอื่น ดังนั้นจึงทำให้มีจำนวนองค์การบริหารส่วนตำบลทั่วประเทศทั้งสิ้น 6,746 แห่ง โดยสาระสำคัญเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบลที่ควรนำมาแสดงไว้ ดังนี้

5.1.1. การจัดรูปแบบการปกครองและการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่นมีฐานะเป็นนิติบุคคล โครงสร้างการบริหารแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ สภาองค์การบริหารส่วนตำบล และคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล

5.1.1.1. สถาองค์การบริหารส่วนตำบล (สภา อบต.)

สภา อบต. มีฐานะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติ มีสมาชิกประกอบด้วย

(1) สมาชิกโดยตำแหน่ง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านของทุกหมู่บ้านในตำบล และแพทย์ประจำตำบล

(2) สมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง คือ สมาชิกสภา อบต. ซึ่งได้รับเลือกตั้งจากราษฎรในแต่ละหมู่บ้านในตำบลนั้น หมู่บ้านละ 2 คน

5.1.1.2 คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล (คณะกรรมการบริหาร อบต.)

คณะกรรมการบริหาร อบต. ถือว่าเป็นฝ่ายบริหารของ อบต. มีประธานกรรมการบริหาร 1 คน กรรมการเลือกมาจากสมาชิกสภา 2 คน ปลัด อบต. ทำหน้าที่เลขานุการ แล้วเสนอให้นายอำเภอแต่งตั้ง

การประชุมและการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหาร อบต. เป็นไปตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยที่กำหนดไว้

อนึ่ง ตามบทเฉพาะกาลตามมาตรา 95 วรรคสุดท้ายบัญญัติเป็นข้อยกเว้นไว้ว่า ในวาระเริ่มแรกเป็นเวลา 4 ปี นับตั้งแต่วันที่ พ.ร.บ.นี้บังคับมีให้นำความในมาตรา 58 วรรคสอง มาใช้บังคับ กล่าวคือ ห้ามมิให้คณะกรรมการบริหารเลือกกรรมการบริหารเป็นประธานคณะกรรมการบริหาร แต่ให้กำนันเป็นประธานกรรมการ โดยตำแหน่ง ดังนั้นในช่วงเวลา 4 ปีแรกของการจัดตั้ง อบต. กำนันจะเป็นประธานกรรมการบริหาร อบต. โดยตำแหน่ง

การแบ่งชั้นของ อบต. เป็นไปตามความสามารถในการจัดเก็บรายได้ต่อปี ซึ่งมีการจัดแบ่งชั้นตามเกณฑ์ ต่อไปนี้

อบต. ชั้น 1 คือ อบต. ที่มีรายได้ 20 ล้านบาทขึ้นไป

อบต. ชั้น 2 คือ อบต. ที่มีรายได้ 12 - 20 ล้านบาท

อบต. ชั้น 3 คือ อบต. ที่มีรายได้ 6 - 12 ล้านบาท

อบต. ชั้น 4 คือ อบต. ที่มีรายได้ 3 - 6 ล้านบาท

อบต. ชั้น 5 คือ อบต. ที่มีรายได้ไม่เกิน 3 ล้านบาท

ที่มา : นิสิต จันทรสมวงศ์ และ ปรีชา เรื่องจันทร (2541 : 32)

5.2. อำนาจหน้าที่ของ อบต. และคณะกรรมการบริหาร อบต.

5.2.1 อำนาจหน้าที่ของ อบต.

อบต. มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบล ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมตามมาตรา 66

อำนาจหน้าที่ที่กฎหมายบังคับให้ อบต. มีหน้าที่ต้องทำตามมาตรา 67 ดังนี้

- (1) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก
- (2) รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูล
- (3) ป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อ
- (4) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- (5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- (6) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุและผู้พิการ
- (7) คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (8) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
- (9) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย โดยจัดสรรงบประมาณ หรือบุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร

อำนาจหน้าที่ที่ อบต. อาจจัดทำตามมาตรา 68 มีดังนี้

- (1) ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร
- (2) ให้มีและบำรุงการไฟฟ้า หรือแสงสว่างโดยวิธีอื่น
- (3) ให้มีและบำรุงทางระบายน้ำ
- (4) ให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ และสวนสาธารณะ
- (5) ให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์
- (6) ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
- (7) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร
- (8) การคุ้มครองดูแลและรักษาทรัพย์สินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน

- (9) หาผลประโยชน์จากทรัพย์สินขององค์การบริหารส่วนตำบล
- (10) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือและท่าข้าม
- (11) กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์
- (12) การท่องเที่ยว
- (13) การผังเมือง

5.2.2 อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการบริหาร อบต.

คณะกรรมการบริหาร อบต. มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

- (1) บริหารกิจการของ อบต. ให้เป็นไปตามมติ ข้อบังคับ และแผนพัฒนาตำบล และรับผิดชอบบริหารกิจการของ อบต. ต่อสภา อบต.
- (2) จัดทำแผนพัฒนาตำบลและงบประมาณรายจ่ายประจำปี เพื่อเสนอให้สภา อบต. พิจารณาให้ความเห็นชอบ
- (3) รายงานผลการปฏิบัติงานและการใช้จ่ายเงินให้สภา อบต. ทราบอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง
- (4) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ทางราชการมอบหมาย

ทั้งนี้จากการดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น องค์การบริหารส่วนตำบลอาจออกข้อบังคับตำบลเพื่อบังคับใช้แก่ประชาชนในตำบลได้ และสามารถกำหนดโทษปรับผู้ฝ่าฝืนได้ด้วย

5.2.3 อำนาจหน้าที่ของ อบต. ที่กำหนดไว้ในกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

สุวิทย์ ชัยสวัสดิ์ (2542) สรุปไว้ดังนี้

- 1. พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522
- 2. พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535
- 3. พระราชบัญญัติภาษีบำรุงท้องที่ พ.ศ. 2508
- 4. พระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดิน พ.ศ. 2457
- 5. พระราชบัญญัติภาษีป้าย พ.ศ. 2510
- 6. พระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535

5.2.4 บทบาทของ อบต. ในการพัฒนาท้องถิ่น

กองราชการส่วนตำบล โดยฝ่ายพัฒนาสภาตำบลและ อบต. (2542) ระบุว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีอำนาจหน้าที่ของตนเอง มีทรัพยากรและปัจจัยการบริหารเป็นของตนเอง และมีความอิสระในการบริหารกิจการภายใต้บทบัญญัติแห่งกฎหมาย ด้วยคุณสมบัติดังกล่าว ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นกลไกการปกครอง และการบริหารการพัฒนาใน

ระดับชุมชน/ท้องถิ่น ที่จะทำให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทาง วางแผนงาน/โครงการ เพื่อ แก้ไข ปัญหาและตอบสนองความต้องการของตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ อบต. ยังสามารถออกระเบียบ ข้อ บังคับ เพื่อจัดระเบียบชุมชนให้เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมด้านการ พัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อแก้ไขปัญหาและสนองตอบความต้องการของประชาชน ในตำบล จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้เป็นหลัก ได้แก่ การพัฒนาท้องถิ่นของ อบต. จึงควรคำนึงถึง สิ่งต่อไปนี้

5.2.4.1 กรอบการพัฒนาของ อบต.

5.2.4.1.1 *ภารกิจตามกฎหมาย* ตาม พ.ร.บ.สภาตำบลและองค์การบริหารส่วน ตำบล พ.ศ. 2537 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2542 กำหนดให้ อบต. มีภารกิจต้องปฏิบัติและอาจปฏิบัติได้ ดังนี้

5.2.4.1.1.1 ภารกิจที่ต้องปฏิบัติ ประกอบด้วย

(1) พัฒนาคุณภาพชีวิต ความอยู่ดีกินดีของประชาชนใน ท้องถิ่น ซึ่งเกี่ยวข้องกับกำกับการป้องกันโรคติดต่อ การส่งเสริมการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม บำรุงรักษา ศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ

(2) การรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน ให้เอื้อต่อการ ดำรงชีพของประชาชน ซึ่งเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด รวมทั้งการกำจัดขยะมูลฝอย การคุ้มครอง ดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

(3) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ในการอำนวยความสะดวก แก่ชุมชน ได้แก่ การจัดให้มีและบำรุงรักษาซ่อมแซมทางน้ำและทางบก

(4) การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

5.2.4.1.1.2 ภารกิจที่ อบต. อาจทำได้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่

(1) การพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น ส่งเสริมอุตสาหกรรมใน ครอบครัว ส่งเสริมการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่ม และกิจการสหกรณ์ รวมทั้งกิจการเกี่ยวกับการ พาณิชยกรรม

(2) การจัดให้มีโครงการสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เช่น น้ำ เพื่อการอุปโภค/บริโภค และเพื่อการเกษตร ไฟฟ้า ตลาด ของผังเมือง ทำเทียบเรือ เป็นต้น

(3) การจัดให้มีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การกีฬา รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยว

5.2.4.1.2 **ทิศทางการพัฒนาของชาติ** ตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อการพัฒนา ที่มีคนเป็นศูนย์กลาง และเน้นการมีส่วนร่วมของคนในกระบวนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน

5.2.4.1.3 **นโยบายของรัฐบาล** โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาชนบท และการแก้ไขปัญหาสำคัญของประเทศ ได้แก่ การแก้ไขปัญหาการว่างงาน ยาเสพติด ฯลฯ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน เป็นต้น

5.2.4.1.4 **ปัญหาและความต้องการของประชาชน** อบต. ทุกแห่งจะต้องสร้างกลไกเพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหา/ความต้องการ อย่างแท้จริงของชุมชน และจะต้องจัดลำดับความสำคัญและจำเป็นเร่งด่วนในการดำเนินการ

5.2.4.1.5 **ศักยภาพของ อบต. /ศักยภาพของพื้นที่** ในการดำเนินการพัฒนาของ อบต. จะต้องคำนึงถึงงบประมาณที่ดี จำนวนและความสามารถของบุคลากร รวมทั้งอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ขณะเดียวกันต้องคำนึงถึงความเป็นไปได้และความพร้อมของพื้นที่ด้วย

5.2.4.1.6 **ใช้แผนพัฒนาเป็นเครื่องมือในการบริหารกิจการด้านการพัฒนา**ตาม พ.ร.บ.สภาตำบล พ.ศ. 2537 มาตรา 59 กำหนดให้คณะกรรมการบริหาร มีอำนาจหน้าที่ต้องจัดทำแผนพัฒนาและบริหารกิจการให้เป็นไปตามแผนพัฒนาที่ผ่านความเห็นชอบของสภา อบต. ขณะเดียวกันมาตรา 46 กำหนดให้สภา อบต. มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาให้ความเห็นชอบแผนพัฒนา และติดตาม ตรวจสอบฝ่ายบริหารการดำเนินกิจการให้เป็นไปตามแผนพัฒนา

5.2.4.2 การจัดทำแผนพัฒนาของ อบต.

กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดแนวทางการจัดทำแผนพัฒนาของ อบต. ซึ่งกระบวนการจัดทำ ปรากฏตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการวางแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2541 ซึ่งมีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

5.2.4.2.1 หลักการสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนา

- (1) มีวิสัยทัศน์ในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาในระยะยาว เพื่อให้ทราบว่า อบต. จะเดินไปทิศทางใด และความสำเร็จของการพัฒนาคืออะไร
- (2) สาระสำคัญของแผนพัฒนาต้องครอบคลุมภารกิจของ อบต. ในทุกด้าน เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปแบบ “องค์รวม” ประชาชนได้รับการพัฒนาในหลายด้านไปพร้อม ๆ กัน
- (3) ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผน

ตรวจสอบและติดตามการดำเนินงานตามแผนเพื่อให้แผนสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาของประชาชนได้อย่างแท้จริง

(4) มีการประสานการจัดทำและการปฏิบัติตามแผนกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือหน่วยงานอื่น ๆ ในลักษณะ “พหุภาคี”

5.2.4.2.2 ประเภทของแผนพัฒนาของ อบต. มี 3 ประเภท ดังนี้

5.2.4.2.2.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนา เป็นแผนระยะยาว 10 – 15 ปี มีลักษณะเป็นการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาระยะยาว อันเป็นความต้องการของประชาชน

5.2.4.2.2.2 แผนพัฒนา 5 ปี เป็นแผนที่มีแผนงาน/โครงการครอบคลุมภารกิจของ อบต. สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาของ อบต.

5.2.4.2.2.3 แผนพัฒนาประจำปี ซึ่งได้จัดทำขึ้น สำหรับปีงบประมาณแต่ละปี จะต้องจัดทำให้เสร็จภายในเดือนมิถุนายนของทุกปี

5.2.4.3 การนำแผนไปปฏิบัติ และการตรวจสอบติดตาม

5.2.4.3.1 การปฏิบัติตามแผน หรือการนำแผนไปปฏิบัติ อบต.

สามารถดำเนินการได้ 4 ประการ คือ

(1) อบต. ดำเนินการเองโดยใช้งบประมาณของ อบต.เอง โดยการพิจารณาคัดเลือก โครงการ/กิจกรรมที่บรรจุอยู่ในแผนพัฒนาประจำปี ไปดำเนินการจัดทำ ข้อบังคับงบประมาณรายจ่ายประจำปี หรือข้อบังคับงบประมาณรายจ่าย (เพิ่มเติม) ในหมวดค่าใช้จ่าย เพื่อการพัฒนา

(2) อบต. ขอสนับสนุนให้หน่วยงานส่วนกลางและภูมิภาค เป็นผู้ดำเนินการโดยคัดเลือกโครงการจากแผนพัฒนา 5 ปี เสนอผ่านกระบวนการแผนพัฒนาอำเภอ แผนพัฒนาจังหวัด

(3) อบต. ขอสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น เป็นผู้ดำเนินการได้ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) โดยการคัดเลือกโครงการจากแผนพัฒนา 5 ปี ที่ คาดว่า อบต. ไม่สามารถดำเนินการได้

(4) อบต. ขอสนับสนุนให้องค์กรอื่น ๆ เป็นผู้ดำเนินการ ได้แก่ องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือหน่วยงานต่างประเทศ เป็นต้น

5.2.4.3.2 การตรวจสอบติดตามการปฏิบัติตามแผน

(1) ตรวจสอบติดตามโดยสภา อบต. เนื่องจากเป็นอำนาจหน้าที่ของสภา อบต. ตามมาตรา 46 แห่ง พ.ร.บ. สภาตำบล และ อบต. พ.ศ. 2537 โดยใช้มาตรการทาง

สภา ได้แก่การตั้งกระทู้ถามการขึ้นญัตติอภิปรายในประเด็นที่สงสัยเพื่อให้ฝ่ายบริหารตอบ

(1) ตรวจสอบโดยหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ จังหวัด อำเภอ
ในฐานะหน่วยงานกำกับดูแล นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ เช่น สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.)
เป็นต้น

(2) ตรวจสอบโดยประชาชน

เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลมีลักษณะเป็นระบบเปิด ที่องค์กรต้องดำเนินการเพื่อความ
อยู่รอด จึงจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรในการบริหารจัดการ ซึ่ง สมพงษ์ เกษมสิน (2511 : 14-15) ได้ให้
ความเห็นไว้ว่า “การบริหาร คือ การใช้ศาสตร์และศิลป์นำเอาทรัพยากรการบริหาร (Administrative
resources) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์
ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ” และยังขยายความต่อไปอีกว่า การบริหาร มีลักษณะเด่นเป็น
สากลอยู่หลายประการ คือ

1. การบริหารอาศัยปัจจัยบุคคลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด
2. การบริหารต้องใช้ทรัพยากรการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
3. การบริหารมีลักษณะการดำเนินการเป็นกระบวนการ
4. การบริหารเป็นการดำเนินงานร่วมกันของกลุ่มบุคคล ฉะนั้นจึงต้องอาศัยความร่วมมือ
ของกลุ่ม (Group cooperation) เพื่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่ม (Group effort) ในอันที่จะให้ภารกิจ
บรรลุวัตถุประสงค์
5. การบริหารมีลักษณะเป็นการร่วมมือกันดำเนินอย่างมีเหตุผล (Rational)

องค์การบริหารส่วนตำบลและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คือองค์กรที่ดำเนินงานในท้องถิ่น โดย
เฉพาะอย่างยิ่งในชนบท ที่ต้องอาศัยปัจจัยทรัพยากรการบริหารหลายประการ ที่เป็นที่ยุ้จักกันดี คือ
หลักการปัจจัยทรัพยากรการบริหารสี่ประการ (4Ms') ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

6. แนวความคิดเรื่องปัจจัยทรัพยากรการบริหารสี่ประการ (4Ms')

ทรัพยากรการบริหารที่สำคัญนั้น สมพงษ์ เกษมสิน (2511) ระบุไว้ว่า โดยทั่วไปถือว่ามีปัจจัยสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ คน (Men) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และการจัดการ (Management) หรือที่เรียกสั้นๆว่า 4Ms' และได้เพิ่มเติมต่อไปอีกว่า ศาสตราจารย์ William T. Greenwood (1965 อ้างถึงใน สมพงษ์ เกษมสิน, 2511) ได้ให้ความเห็นว่า ทรัพยากรการบริหารควรมีอย่างน้อย 7 ประการ คือ คน เงิน วัสดุสิ่งของ อำนาจหน้าที่ (Authority) เวลา (Time) กำลังใจในการทำงาน (Will) และความสะดวกต่างๆ (Facilities) ทั้งนี้ โดยย้มาถึงความสำคัญและความจำเป็นของอำนาจหน้าที่และเวลาในการบริหารไว้ว่า ในการบริหารงานนั้นไม่ว่าจะเป็นงานของรัฐหรือเอกชนก็ตาม งานจะไม่สามารถดำเนินไปด้วยดีได้ ถ้าหากปราศจากเสียซึ่งอำนาจหน้าที่ การบริหารนั้นๆ ก็จะไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลด้วยดีอย่างมีคุณค่า หากมิได้กำหนดเวลาไว้ให้เหมาะสมเพียงพอกับประเภทและลักษณะของงานนั้นๆ

ในเรื่องการจัดการหรือการบริหารกิจการต่างๆ สมคิด บางโม (2538 : 63) ขยายความว่า จำเป็นต้องมีทรัพยากรอันเป็นปัจจัยพื้นฐาน เป็นการเน้นทรัพยากรที่เป็นปัจจัยสำคัญของการจัดการสี่ประการ หรือที่รู้จักกันดีว่า 4Ms' ตามที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งหมายความถึงดังต่อไปนี้

1. คน (Man) เป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรมขององค์กรนั้นๆ
2. เงิน (Money) ใช้สำหรับเป็นค่าจ้างและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ
3. วัสดุสิ่งของ (Materials) หมายถึงอุปกรณ์เครื่องใช้ เครื่องมือต่างๆ รวมทั้งอาคารสถานที่
4. การจัดการ (Management) หมายถึงความรู้เกี่ยวกับการจัดการ

ปัจจัยในการบริหารทั้ง 4 ประการนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการจัดการ เพราะประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดการขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์และคุณภาพของปัจจัยดังกล่าวนี้

ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลทั้งในองค์กรบริหารส่วนตำบลและศูนย์การเรียนรู้ชุมชนก็ควรต้องคำนึงถึงทรัพยากรการบริหารที่จำเป็นด้วย ซึ่งอย่างน้อยต้องมีทรัพยากรการบริหาร 4 ประการ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ที่สำคัญคือองค์กรบริหารส่วนตำบลจะต้องใช้อำนาจหน้าที่เพื่อการจัดการศึกษาท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติสภาตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2542 โดยสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ด้วย จึงเป็นความจำเป็นที่องค์กรบริหารส่วนตำบลจะต้องให้ความสนใจกับหลักการ

ของการจัดการศึกษาและให้การสนับสนุนการศึกษาท้องถิ่นภายใต้แนวคิดพื้นฐานของทรัพยากรการบริหาร 4 ประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในชุมชนที่มีศูนย์การเรียนรู้หรือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นหลัก ก็จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศไทย

7.1.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจ มี 3 เรื่อง ดังนี้

มนิรัตน์ มิตรปราสาท (2539) ทำการวิจัยเรื่อง การก่อตัวขององค์กรประชาชนกับการเสริมอำนาจประชาชน : ศึกษากรณีชุมชนประมงพื้นบ้าน อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการก่อตัวขององค์กรประชาชนในบริบทของกระบวนการจรรโลงประชาธิปไตยที่ระดับรากหญ้า (Grassroots level) ของสังคมไทย โดยมีชุมชนประมงพื้นบ้าน 3 แห่ง ในอำเภอสีเกา จังหวัดตรังเป็นกรณีศึกษา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การก่อตัวขององค์กรประชาชนจะเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกในชุมชน รู้สึก และ/หรือตระหนักในการดำรงอยู่ของปัญหาภายในชุมชนและมีความต้องการแสวงหาแนวทางแก้ไขโดยกระบวนการดังกล่าว และจะสามารถไปสู่การเกิดองค์กรประชาชนดีที่สุดในผู้นำ และ/หรือกลุ่มแกนนำภายในชุมชนที่มีศักยภาพในการเข้าถึงปัญหาและสามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา ตลอดจนสามารถหาแนวทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสม ในขณะที่มีปัจจัยภายนอก ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง นโยบายของรัฐ และการปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐที่สอดคล้องและสื่อมวลชนที่ให้ความสนใจเป็นปัจจัยเสริมให้องค์กรประชาชนมีอำนาจต่อรองกับกลุ่มทุน และ/หรือผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์เหนือทรัพยากรของท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ประภาเพ็ญ สุวรรณ และคณะ (2540) ทำการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพของโครงการป้องกันและควบคุมเอดส์ในสถาบันครอบครัว โดยวิธีการสร้างพลังอำนาจในกลุ่มสตรี และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะศึกษาประสิทธิภาพของโครงการป้องกันและควบคุมเอดส์ในสถาบันครอบครัว โดยทดลองวิธีการ 2 วิธีการ คือ การใช้วิธีการสร้างพลังในสตรี และการให้ชุมชนมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยพ่อบ้านและแม่บ้านในหมู่บ้านที่ทำการทดลอง 5 หมู่บ้าน จำนวนอย่างละ 50 คนในแต่ละหมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่าโครงการพัฒนาพลังของสตรี เพื่อป้องกัน

และควบคุมเอดส์ในครอบครัว โดยผ่านผู้นำสตรี โดยการพัฒนาสตรีโดยตรง และโดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วม มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้เกี่ยวกับเอดส์ของแม่บ้านและพ่อบ้าน และทำให้การสื่อสาร/ พูดคุยเกี่ยวกับเอดส์ระหว่างภรรยา-สามีเพิ่มมากขึ้น แต่มีบางประเด็นของการรับรู้และทัศนคติต่อเอดส์และผู้ป่วยเอดส์ของกลุ่มแม่บ้านและพ่อบ้านยังไม่ถูกต้อง จำเป็นจะต้องปรับเปลี่ยนให้ถูกต้อง การพัฒนาพลัง (Empowerment) ของสตรี จำเป็นจะต้องดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่องและเร่งด่วน รวมทั้งหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพ และควรจะสอดแทรกเข้าไปในกิจกรรมต่างๆของกลุ่มสตรีที่ได้ดำเนินการในหมู่บ้าน และควรจะได้พัฒนาร่วมกับกลุ่มสามีด้วย สำหรับรูปแบบของการให้ชุมชนมีส่วนร่วมโดยผ่านคณะกรรมการชุมชนนั้น พบว่าความเข้มแข็งและศักยภาพของคณะกรรมการเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ กลุ่มผู้นำชุมชนที่ดำเนินงานในโครงการนี้มีความร่วมมือ รวมตัวอย่างสม่ำเสมอ และมีความเข้มแข็ง จึงได้ดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะว่าการดำเนินโครงการป้องกันและควบคุมเอดส์ในครอบครัวนั้น น่าจะทำในลักษณะของคณะกรรมการชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ และมีผู้แทนจากองค์กรสตรีร่วมด้วย และควรจะได้มีกิจกรรมที่มุ่งเน้นที่กลุ่มแม่บ้าน/สตรีในชุมชน และการนำเอาสามีมาร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเป็นครอบครัวด้วย แนวคิดในการรวมสรรพกำลังทางสังคม (Social Mobilization) โดยให้ครอบคลุมประชากรกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม (Equity) ให้สังคมได้รวมกลุ่มร่วมกันคิด ทำ และได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน (Solidarity) เพื่อสุขภาพที่ยั่งยืน (Sustainability) น่าจะนำมาประยุกต์ใช้ได้

อวารณ์ โอภาสพัฒนกิจ สุขุมารณ์ ชันศรี และ สุกสมบุรณ์ อังรัตนกร (2543) ทำการวิจัยเรื่อง การเพิ่มศักยภาพของสตรีเพื่อการมีส่วนร่วมในการบริหารหมู่บ้านและตำบลในพื้นที่หมู่บ้านและตำบล ณ ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์มีส่วนร่วมในการบริหารหมู่บ้านและตำบลของสตรีตำบลป่าสัก เพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสตรีตำบลป่าสักในการบริหารหมู่บ้านและตำบล และเพื่อหาแนวทางที่จะทำให้สตรีตำบลป่าสักมีส่วนร่วมในการบริหารหมู่บ้านและตำบลมากขึ้น โดยคณะผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การสังเกตในขณะปฏิบัติการ และการสะท้อนความคิดเห็นเชิงวิพากษ์ต่อผลของการดำเนินการ โดยประเด็นของการศึกษาที่ใช้แนวคิดการเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) มุ่งให้สตรีมีโอกาสตัดสินใจกำหนดทางเลือกในบทบาทของตนเอง และให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีทั้งหญิงและชายเป็นผู้ร่วมตัดสินใจ (Decision-makers) ผลการวิจัยพบว่า ในระดับหมู่บ้าน สตรีตำบลป่าสักพยายามผลักดันเพื่อเพิ่มโอกาสการมี

ส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดทิศทางการพัฒนาหมู่บ้านผ่านทางกลุ่มแม่บ้าน นอกจากนี้แล้วเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรมและประเพณีที่เอื้อให้ผู้ชายเป็นผู้นำ และทำงานเพื่อส่วนรวม ก็เป็นการตีกรอบให้ผู้หญิงมีบทบาทที่สำคัญก็เฉพาะแต่ในครัวเรือนในฐานะมารดา ภรรยา และลูกสาวที่เชื่อฟังเท่านั้น จึงทำให้ผู้หญิงไม่เคยชินต่อการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นที่เคียงบ่าเคียงไหล่กับชาย ซึ่งจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม โดยให้ผู้ชายปรับบทบาทของตน เข้ามาดูแลครอบครัว รับผิดชอบในการช่วยกันทำงานบ้าน ช่วยอบรมเลี้ยงดูบุตรให้มากขึ้น สำหรับการเข้ามาบทบาทเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลของผู้หญิงนั้น ก็เห็นว่าควรจะมีการสนับสนุนเพราะว่าผู้หญิงประสานงานได้ดี ละเอียดถี่ถ้วน รับผิดชอบ นำเชื่อถือ ไม่โกง เสียสละ ถ่อมตน ที่สำคัญคือผู้หญิงต้องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรของหมู่บ้านมากขึ้น อีกทั้งควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาอาชีพของสตรีและชาวบ้านโดยส่วนรวมให้มากขึ้น เพื่อลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจและการสืบทอดระบบอุปถัมภ์ ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ทั้งทางสังคม การศึกษา สาธารณสุข หรือสิ่งแวดล้อม ควรครอบคลุมในสิ่งที่ผู้หญิงให้ความสนใจ โดยจะต้องสร้างบรรยากาศหรือสถานการณ์ที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น ซึ่งจะเน้นการกำหนดทิศทางและวิธีการในการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชนที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนนั้นได้อย่างครอบคลุมและเหมาะสมมากขึ้น ที่สำคัญคือ องค์การบริหารส่วนตำบลควรมีความสัมพันธ์กับชุมชนในลักษณะแนวราบเพื่อให้เกิดการประสานงานที่คล่องตัว รวมทั้งบทบาทในการจัดทำโครงการต่างๆในแผนพัฒนาตำบลที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชนและ ผู้ด้อยโอกาส โดยการให้ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิด การแก้ปัญหาตัวเอง จึงเป็นการพัฒนาศักยภาพสตรีในการแก้ปัญหาตนเองมากกว่าที่จะต้องรอรับการช่วยเหลือจากผู้อื่นฝ่ายเดียว ซึ่งกลุ่มสตรีจะต้องพัฒนากลไกและเครื่องมือที่จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยเน้นการร่วมมือและการรับรู้จากผู้ชายด้วย เช่น การจัดเวทีเสวนา การจัดเวที อบรม. พบประชาชน ซึ่งเป็นกลไกหรือวิธีการตรวจสอบการทำงานของอบต. การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสตรี การใช้การประชุมเป็นเวทีเพิ่มพูนการรับรู้ข้อมูล เพิ่มสติปัญญา และเป็นเวทีที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบุคคล ซึ่งถือเป็นความพยายามที่จะสร้างความต่อเนื่องทางสติปัญญา (Continuity of wisdom) เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชน และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนที่แท้จริง

งานวิจัยเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจทั้ง 3 เรื่อง เป็นการใช้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับรากหญ้าของสังคมไทย โดยเน้นกระบวนการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีกลุ่มเป้าหมายชัดเจน เทคนิควิธีการสอนที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียน และมีวัตถุประสงค์ที่

จะให้สมาชิกในชุมชนได้รับความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร อันเป็นการเสริมพลังอำนาจต่อศักยภาพที่มีอยู่ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาปัจเจกบุคคล และการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง

7.1.2 งานวิจัยเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล มี 4 เรื่อง ดังนี้

สถาบันวิจัยดาราราชานุภาพ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2539) มีรายงานการวิจัย เรื่อง ปัญหาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยสรุปปัญหาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลว่า ยังมีปัญหาด้านการจัดโครงสร้างและระบบงานที่ยังไม่ค่อยถูกต้องตามระเบียบ ปัญหาด้านการบริหารงานบุคคลที่บุคลากรยังไม่ค่อยเข้าใจระบบการปฏิบัติงาน ปัญหาด้านการบริหารการคลังและงบประมาณที่ยังขาดฐานข้อมูลที่สมบูรณ์ในการประมาณการ ทำให้ไม่อาจคาดการณ์หรือพยากรณ์ในการบริหารจัดการได้ให้เป็นที่ไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การใช้จ่ายงบประมาณส่วนใหญ่เน้นโครงสร้างพื้นฐาน และองค์การบริหารส่วนตำบลหลายแห่งไม่เข้าใจขั้นตอนการจัดทำงบประมาณรวมถึงขาดความแม่นยำในระเบียบเกี่ยวกับการเงินการคลัง จึงทำให้เบิก-จ่ายงบประมาณล่าช้า และยังมีควมสับสน ปัญหาด้านการบริหารพัสดุที่ยังจัดซื้อ-จัดจ้างโดยไม่ถูกต้องตามระเบียบ กฎหมาย หรือบางที่ก็อาศัยช่องโหว่ของกฎหมายมีผลประโยชน์ในการจัดซื้อ-จัดจ้าง แต่องค์การบริหารส่วนตำบลบางแห่งก็ยังขาดแคลนครุภัณฑ์สำนักงาน งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายอยู่หลายประการ แต่มีส่วนที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับด้านการศึกษา คือ การจัดทำแผนพัฒนาตำบล และการใช้จ่ายงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลควรมีความครอบคลุมการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยให้ความสำคัญกับโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคน สิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น

อรพินท์ สฟโชคชัยและคณะ (2540) ได้รายงานผลการศึกษาเรื่อง รูปแบบและแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่นำกระบวนการ AIC (Appreciation influence control) ที่จัดว่าเป็นกระบวนการหรือเทคนิคการจัดเวทีการระดมความคิด เพื่อการวางแผนแบบมีส่วนร่วมและเป็นกระบวนการการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลจากการศึกษาผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งให้องค์การบริหารส่วนตำบลหลายประการ เช่น การพัฒนาทักษะที่จำเป็นให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล การสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันเพื่อให้การดำเนินงานการพัฒนาในระดับพื้นที่เป็นไปอย่างราบรื่นในอนาคต การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาโดยสร้างให้ชุมชนมีความเป็นเจ้าขององค์การบริหารส่วนตำบล การสร้างเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยให้ประชาชนมี

โอกาสเสนอข้อคิดเห็นในการพัฒนา เช่น การจัดเวทีประชาชนเพื่อประชุมและรวบรวมข้อเสนอแนะในการพัฒนาให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งการเพิ่มโอกาส สร้างกลไก และเพิ่มศักยภาพให้ประชาชนในการดูแลตรวจสอบองค์การบริหารส่วนตำบลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การุญ ไชยแขวง (2541) รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง สรุปลักษณะบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลจะสนองตอบต่อเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นที่จะต้องปรับบทบาทและภารกิจที่มีอยู่เดิมให้เน้นบทบาทในการพัฒนาที่มุ่งสู่ชุมชน โดยเฉพาะให้มีความชัดเจน และนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยเสนอว่าองค์การบริหารส่วนตำบลควรมีการดำเนินเป็น 3 ระยะ คือ ระยะต้น คือ การตรวจสอบศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลที่มีอยู่ในปัจจุบันและดำเนินการพัฒนาศักยภาพในการบริหารงาน บริหารคน และส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่องการพัฒนาชุมชนให้แก่บุคลากรทุกฝ่ายขององค์การบริหารส่วนตำบล ระยะกลาง คือ องค์การบริหารส่วนตำบล ชี้นำ กระตุ้น ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองโดยการจัดให้มีกิจกรรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การสาธิต การอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น และระยะยาว คือ องค์การบริหารส่วนตำบลปล่อยให้ชุมชนต่างๆ ดำเนินการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง ประชาชนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์ โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนในด้านวิชาการ และงบประมาณ ร่วมกับกรมการปกครอง กรมการพัฒนาชุมชน และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือเอกชน

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2542) มีรายงานการวิจัยเรื่อง การประเมินผลประสิทธิภาพการใช้จ่ายเงินอุดหนุนขององค์การบริหารส่วนตำบล ผลการวิจัยโดยสรุป คือ เงินอุดหนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลส่วนมากถูกจัดสรรไปใช้ในกิจกรรม/แผนงานด้านโครงสร้างพื้นฐานเกือบทั้งหมด และให้ความสำคัญกับแผนงาน/กิจกรรมด้านอื่นๆ ลดน้อยลงไป โดยเฉพาะในองค์การบริหารส่วนตำบล ชั้น 4 และชั้น 5 เนื่องจากประชาชนในท้องถิ่นมีข้อเรียกร้องในเรื่องความต้องการพื้นฐานมายังองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆมากกว่าความต้องการด้านอื่นๆ องค์การบริหารส่วนตำบลจึงต้องจัดโครงการ แผนงาน กิจกรรมด้านโครงสร้างพื้นฐานเพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าวของประชาชนเป็นหลัก สำหรับแผนงาน/กิจกรรมด้านสังคม ก็ประสบผลสำเร็จเพียงระดับหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากโครงการแผนงาน/กิจกรรมด้านสังคมเป็นโครงการเพื่อความสงบสุขของการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็น

ส่วนมาก และได้รับการสนับสนุนและให้ความร่วมมือโดยส่วนราชการ ทำให้ประชาชนรับรู้และยอมรับค่อนข้างมาก รวมถึงเข้าร่วมกิจกรรมมาก ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะไว้หลายประการ เช่น ควรกำหนดอัตราส่วนการใช้จ่ายเงินอุดหนุนในแผนงาน/ กิจกรรมด้านต่างๆอย่างชัดเจน แบ่งแยกตามระดับชั้นขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อให้องค์การบริหารส่วนตำบลใช้จ่ายเงินอุดหนุนได้ตรงตามความต้องการของรัฐบาลและทิศทางการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ และควรจัดสรรงบอุดหนุนให้มากขึ้นอย่างเพียงพอต่อการใช้จ่ายในแผนงาน/ กิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินงานแผนงาน/ กิจกรรมต่างๆ ควรแสวงหาการมีส่วนร่วมและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร แรงงาน และอื่นๆ ภายในท้องถิ่นเป็นหลัก ก่อนที่จะขอรับการช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งรวมถึงจะต้องมีการประชาสัมพันธ์และการทำความเข้าใจกับประชาชนในท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน เพิ่มการมีส่วนร่วม เสริมสร้างการยอมรับและความร่วมมือในการดำเนินการตามแผนงาน/ กิจกรรมต่างๆอันเนื่องมาจากพื้นฐานความต้องการของชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยคำนึงถึงขีดความสามารถขององค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 4 เรื่องดังกล่าวข้างต้น เป็นการเน้นให้เห็นความสำคัญของอำนาจ หน้าที่ และบทบาทในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมของชุมชน และส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนเพื่อพัฒนาตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนของตนเองในอนาคต

7.1.3 งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน มี 3 เรื่อง ดังนี้

วรรณวิไล วรวิภโสมสิต (2540) รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาการมีส่วนร่วมของกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในภาคกลาง มีข้อเสนอแนะที่น่าสนใจบางประการ เช่น การจัดกิจกรรมการศึกษาสายสามัญ กรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลไม่ค่อยได้มีส่วนร่วม เพราะศูนย์บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนอำเภอดำเนินการเอง จึงต้องการให้เจ้าหน้าที่ของศูนย์บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนอำเภอร่วมประชุมชี้แจงการจัดการศึกษาสายสามัญให้กับองค์การบริหารส่วนตำบล การจัดกิจกรรมการศึกษาสายอาชีพ กรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะว่าควรสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอกับความต้องการด้านอาชีพของประชาชนทุกตำบลและควรเลือกผู้สอนที่มีคุณภาพ สามารถสอนให้ผู้เรียนปฏิบัติได้จริง การจัดตั้งศูนย์การเรียน กรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลมีความคิดเห็นและข้อ

เสนอแนะว่า ควรจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ทุกตำบล และกรมการศึกษานอกโรงเรียนควรจัดเจ้าหน้าที่ไว้บริการที่ศูนย์การเรียนรู้

นงนุช กมล (2542) รายงานการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตำบลสันนาเม็ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ มีข้อสรุปและข้อเสนอแนะบางประการที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยต่อไป เช่น รูปแบบการจัดและดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ให้จัดในลักษณะเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นเอกเทศ และควรตั้งในพื้นที่ที่เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน เพื่อเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในชุมชนท้องถิ่น โดยครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นผู้สอนและแนะแนวทางในการศึกษา สื่อและวัสดุอุปกรณ์การเรียนรู้ควรมีอย่างหลากหลาย เช่น วิทยุเทป วิทยุทัศน์ หนังสือ รวมทั้งการศึกษาทางไกลไทยคม ครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนก็ควรจะมีลักษณะที่ มีความรู้ ความชำนาญและเข้าใจที่จะถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน มีความประพฤติและมนุษยสัมพันธ์ดี เป็นผู้มีความรัก ด้านการให้บริการชุมชน และเข้าใจวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นผู้มีความทรนทนที่กว้างไกล มีความตั้งใจที่จะพัฒนาศักยภาพทางความรู้ของคนในท้องถิ่น เป็นผู้เห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นหลักในการพัฒนาชุมชน และมีความเสียสละ ความอดทนสูง เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่นจริง สามารถแนะแนวทางให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการดำรงชีวิตของชุมชน

พรประไพ อุทะนุด (2542) จัดทำรายงานผลการนิเทศเชิงวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน กรณีศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบามอก อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ซึ่งเผยแพร่โดยหน่วยศึกษานิเทศ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ มีรายงานผลการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนตามกระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) การประชุมในระดับหมู่บ้าน เพื่อวางแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เช่น การมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด จำพวกการ ค้นหาปัญหา การกำหนดความต้องการ การมีส่วนร่วมในการจัดทำโครงการ หรือวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามโครงการ และร่วมรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการติดตามผลและประเมินผล 2) การประชุมคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ผลการวิจัยแสดงว่า การที่ประชาชนได้เข้าร่วมกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม

นั่นคือ เขาได้มองเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับจากกิจกรรมที่เขาเข้าร่วมในครั้งนั้น แม้ว่าประชาชนบางส่วนอาจไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้โดยตลอด แต่ก็เป็นที่เพราะว่าจะต้องไปประกอบอาชีพและภารกิจที่สำคัญต่อการดำรงชีพในแต่ละวัน นอกจากนี้เขายังเห็นว่าผู้นำชุมชนทั้งหลายให้การสนับสนุนและชักจูงให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ออกหนังสือเชิญประชุม ผู้ใหญ่บ้านชักจูงประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการให้คำปรึกษาหารือ วิธีการต่างๆเหล่านี้ เมื่อรวมกันแล้วประกอบกับบทบาทของผู้นำที่มีอยู่ จึงมีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และสามารถกล่าวได้ว่า การจัดประชุมเพื่อระดมความคิดสามารถใช้เป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนตามกระบวนการมีส่วนร่วม เนื่องจากประชาชนสามารถมีส่วนร่วมตามกระบวนการได้ทุกขั้นตอน โดยไม่มีข้อจำกัดในความแตกต่างของแต่ละบุคคล ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัว ตระหนักถึงความสำคัญ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม ประสบการณ์การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อีกทั้งการประชุมระดมความคิดในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนโดยประชาชนมีส่วนร่วมยังสอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาตามหลักการจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Planning Approach)

รายงานการวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้ง 3 เรื่องตามที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการแสดงว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีความสำคัญต่อท้องถิ่น ซึ่งจำเป็นต้องมีปัจจัยทรัพยากรการบริหารที่มีประสิทธิภาพ ทั้งในเชิงของอาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีใจรักทางการศึกษาและพัฒนาชุมชน และการจัดการอย่างเหมาะสม อันรวมถึงความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นกับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย จึงจะสามารถบรรลุตามเป้าหมายของการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

7.1.4 งานวิจัยและรายงานสรุปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

ตำราเรียน แหงกระโทก (2527) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ ของกรมการสภาพตำบล เป็นการศึกษากรณีเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่าง ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่สำคัญในการอนุรักษ์ป่าไม้ คือ การมีตำแหน่ง และมีสถานภาพทางเศรษฐกิจ และการมีโอกาสได้รับทราบข้อมูล เรื่องราวของการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งได้รับจากทางสื่อมวลชน และคณะ

กรรมการสภาตำบล ได้เสนอความคิดต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งมีอัตราความต้องการมีส่วนร่วมสูงกว่าประชาชนทั่วไป

ชูศักดิ์ วิทยาภัก (2531) รายงานการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน : ศึกษากรณีอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมุ่งที่จะหาแบบแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่ลุ่มน้ำในชั้นต่าง ๆ และวิเคราะห์หาตัวแปรทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมของมนุษย์ ให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ผลการวิจัยสรุปได้ว่า รูปแบบการใช้ที่ดินแตกต่างกันไปตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ประชากรส่วนใหญ่รับแนวคิดการบริหารทรัพยากรน้ำ โดยการจัดเก็บภาษีการใช้น้ำ ชลประทาน ปัญหาการใช้ทรัพยากรน้ำอยู่ที่การขาดเทคโนโลยีในการนำน้ำจากแหล่งธรรมชาติมาใช้ การใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในเขตลุ่มน้ำชั้นต่างๆยังมีลักษณะที่ตัดขวางผลประโยชน์จากป่าไม้และผลิตภัณฑ์จากป่า ชุมชนที่อยู่ติดกับพื้นที่ป่าจะมีแนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าของป่าไม้ในเชิงเศรษฐกิจมากกว่าคุณค่าทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมและความงดงามของธรรมชาติ ปัญหาทรัพยากรดินที่สำคัญ คือ ที่ดินทำกินมีน้อย ประชากรส่วนใหญ่จึงเห็นสมควรให้นำที่ดินว่างเปล่า และที่ดินป่าสงวนที่เสื่อมโทรมแล้วมาจัดสรรให้แก่เกษตรกร และยอมรับการกำหนดการใช้ที่ดินเป็นเขตต่างๆ ประชาชนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับข้อเสนอให้มีการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ข้อเสนอจากการวิจัยประการสำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ควรพยายามสร้างความมั่นคง ในฐานะทางเศรษฐกิจและศักยภาพในการพึ่งตนเองของชุมชน ส่งเสริมแนวความคิดและทัศนคติในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยพยายามให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด

สีลาภรณ์ นาคทรพร และเพ็ญพรรณ จิตเสนีย์ (บรรณาธิการ, 2538) ได้จัดทำรายงาน เรื่อง Community Education and Sustainable Development : Case of Thailand ซึ่งนำเสนอในการประชุม The Seventh ICEA World Conference on Community Education for Sustainable Development ที่จัดขึ้นในประเทศไทย ระหว่างวันที่ 31 กรกฎาคม – 4 สิงหาคม 2538 มีใจความสำคัญว่า “ ความจำเป็นของการพัฒนาที่ยั่งยืน “ คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลายๆด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หลักสำคัญของการส่งเสริมเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ

ให้ผ่านกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งนี้ มีหลักฐานจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกที่ใช้การศึกษาชุมชนช่วยให้ประชาชนในท้องถิ่นแก้ปัญหาด้วยตนเอง แต่บางกรณีก็นำเสนอข้อสรุป ที่เป็นปรากฏการณ์เกิดขึ้นทั่วโลก ในเรื่องสภาพแวดล้อมที่เลวลง ความขัดแย้งทางเผ่าพันธุ์ และสงครามเหยียดผิว ในรายงานที่ประเทศไทยได้นำเสนอเป็น 17 กรณีของการพัฒนาชุมชนไทยในระดับรากหญ้า (Grassroots level) ทั้งโดยการริเริ่มจากท้องถิ่นเอง และเครือข่ายที่สนับสนุนระหว่างหน่วยงานของรัฐ NGOs และองค์กรชุมชน กรณีศึกษาตัวอย่างเหล่านี้มีหลากหลายความสนใจ เช่น การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอาชีพและการบรรเทา ความยากจน กลุ่มออมทรัพย์และสหกรณ์ การดูแลสุขภาพมูลฐานและสมุนไพรพื้นบ้าน การพัฒนาผู้หญิง และการให้การศึกษาแก่เด็ก

7.2 การวิจัยในต่างประเทศ

7.2.1 งานวิจัยเกี่ยวกับการเสริมพลังอำนาจ จำนวน 2 เรื่อง ดังนี้

Acharya (1998) ทำการวิจัยเรื่อง Empowerment, literacy, and community organization : a case study of self-help women's groups in rural Nepal. ซึ่งเป็นลักษณะของการสำรวจที่เกี่ยวกับ โครงการการจัดการกลุ่มน้ำอย่างผสมผสานในเขตชนบทของประเทศเนปาล โดยตั้งใจที่จะสำรวจองค์ประกอบของการเสริมพลังอำนาจในกลุ่มผู้หญิง รวมทั้งสำรวจกระบวนการเสริมพลังอำนาจด้วยการจัดการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จอีกด้วย กลุ่มผู้หญิงที่ไปศึกษามี 5 กลุ่มที่แตกต่างกันทั้งโดยภูมิฐานะ ประสบการณ์ และวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เอกสาร และการสังเกตเป็นหลัก เพื่อจะนำไปสู่การจำแนกปัจจัยของการเสริมพลังอำนาจ โดยข้อค้นพบคือ ปัจจัยสำคัญในการเสริมพลังอำนาจแก่ผู้หญิงจะเป็นลักษณะของหมู่คณะทั้งในรูปแบบที่เป็น โปรแกรมและไม่เป็นโปรแกรม และสรุปไว้ว่า การเสริมพลังอำนาจแก่ผู้หญิงในประเทศกำลังพัฒนาใช้เพียงรูปแบบเดียวและเป็นข้อสรุปบนพื้นฐานที่ยังไม่ชัดเจนนัก ชีวิตของผู้หญิงเหล่านั้นได้รับอิทธิพล จากสถานการณ์ทางการเมือง สังคม วัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์ และการศึกษา ดังนั้น การพิจารณาเพียงองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งซึ่งมีความเป็นเอกเทศจะไม่เหมาะสม หากวัตถุประสงค์คือการนำไปสู่ความสำเร็จของเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น การเสริมพลังอำนาจ การศึกษานี้จึงชี้ว่าการเสริมพลังอำนาจที่เกิดขึ้นในระดับที่แตกต่างกันที่จุดต่างๆของชีวิตคนคนหนึ่งเป็นกระบวนการที่เป็นพลวัตเช่นของไหล (fluid) และยังมีประเด็นอื่นๆ ที่ควรจะได้ให้ความสนใจต่อไป เช่น การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จก็น่าจะใช้เพื่อเป็นการควบคุม และเป็นกลไกของการควบคุมความคิด รวมถึงกระบวนการ

เสริมพลังอำนาจด้วย การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จซึ่งส่งเสริม ความรู้ และทักษะ จะเป็นที่ต้องการเพื่อ ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน เป็นการกระตุ้นแรงจูงใจและความร่วมมือที่จะกระทำ ซึ่งจะ ช่วยให้การงานในชีวิตประจำวันง่ายขึ้นและเป็นการให้โอกาสแก่เขาอีกด้วย ประโยชน์จากการ สำรวจนี้ทำให้รู้ว่ายังมีเรื่องอื่นๆ อีกที่ควรส่งเสริม โดยผู้หญิงจะต้องเข้ามามีส่วนในการลงมือทำ การตอบสนอง การสนทนา อันเป็นการเพิ่มพูนความเชื่อมั่นของเขา รวมทั้งการแสดงความสามารถที่ มีอยู่ออกมา ในขณะที่เดียวกันก็สามารถที่จะรับผิดชอบต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับเขาได้

Sosibo (1999) ทำการวิจัยเรื่อง Empowerment of Zulu women through popular adult education in South Africa : A case study of the National Association for Women's Empowerment program (NAWE) in KwaZulu-Natal. ผู้วิจัยเห็นว่า การเสริมพลังอำนาจ เป็นคำที่มีผู้ กล่าวถึงกันมากในวาทกรรม (Discourse) ของการศึกษาผู้ใหญ่ และกลุ่มผู้ที่ศึกษาเรื่องสิทธิสตรี (Feminist) ปัญหาที่มีอยู่คือ มีความเบี่ยงเบนสูงในแนวคิดเรื่อง การเสริมพลังอำนาจ โดยนักทฤษฎี 2-3 คนที่อธิบายด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ก็เป็นข้อมูลที่มีอคติ เนื่องจากได้มาจากกลุ่มคนที่เป็นผู้นำมากกว่าจะ มาจากกลุ่มคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่แท้จริง ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมุ่งสำรวจเรื่อง คำจำกัดความของ การเสริมพลังอำนาจจากทั้งผู้นำ และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการที่อยู่ใน NAWE ในจังหวัด KawaZulu ในแอฟริกาตอนใต้ โดยผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้นมี 69 คน การรวบรวมข้อมูลมาจากการสังเกตในแต่ละบุคคล และการสัมภาษณ์กลุ่มคนที่เป็นพวกเดียวกันอีกจำนวนหนึ่ง (Cohort group) รวมทั้งการวิเคราะห์จาก เอกสารด้วย โดยที่การวิจัยต้องการให้ผู้หญิงในระดับล่าง (Grassroot) ได้แสดงทัศนะของตนเองใน เรื่อง การเสริมพลังอำนาจ ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการ ในการศึกษาครั้งนี้ด้วย โดย กรอบความคิดของการศึกษามีการพัฒนาในเชิงอุปนัย (Inductively)

ประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น ที่ได้มาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 2 กลุ่มนี้ คือ การได้ทฤษฎีพื้นฐานของ กระบวนการเสริมพลังอำนาจ ทัศนะทางปรัชญาและอุดมการณ์เรื่องการเสริมพลังอำนาจ และกลไก ของการเสริมพลังอำนาจ ซึ่งทัศนะของวิธีที่จะเสริมพลังอำนาจที่ควรจะเป็นกับวิธีที่เกิดขึ้นจริงๆ ก็ แตกต่างกัน ระบบความเชื่อก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เป็นกรอบกำหนดการให้คำจำกัดความเรื่องการเสริมพลัง อำนาจ บทบาทขององค์กรและการบริหารก็มีผลกระทบและมีอิทธิพลต่อการให้คำจำกัดความของการ เสริมพลังอำนาจด้วย โดยเหตุที่มีความหลากหลาย จึงไม่อาจให้คำจำกัดความของ การเสริมพลังอำนาจ ที่ชัดเจนได้ อาจกล่าวได้ว่า การเสริมพลังอำนาจเปรียบเสมือนของไหล (Fluid) ที่ไม่สามารถ จะตีกรอบ (Encompass) ได้ตามที่นักทฤษฎีบางคนได้กำหนดไว้ ความผันแปรของคำจำกัดความที่เกิดขึ้น แสดงว่ากลุ่มผู้หญิงก็ไม่ได้มีความเป็นเอกพันธ์ (Homogeneous) โดยมีความแตกต่างกันในเรื่องของ

ชนชั้นทางสังคม เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม และอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ในความคิดเรื่องการเสริมพลังอำนาจของผู้หญิงมีความเห็นเป็นกลางต่อประเด็นสัญชาติและเพศ และต้องกำหนดไว้ในกระบวนการของการเสริมพลังอำนาจในสังคมที่ถูกเพิกถอนสิทธิในการออกเสียง อย่างไรก็ตามการวิจัยนี้ไม่ได้ศึกษา รวมไปถึงกลุ่มผู้หญิงในชนบทและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ ซึ่งสมควรจะต้องได้รับการเสริมพลังอำนาจเพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำหรับความก้าวหน้าในชีวิตของเขา อันจะนำไปสู่การปฏิรูปชีวิตที่ดีที่สุดของเขา

รายงานการวิจัยทั้ง 2 เรื่อง เป็นความพยายามที่จะตีความ คำว่า การเสริมพลังอำนาจ ซึ่งเห็นได้ว่าบุคคลที่อยู่ในสภาพทางสังคมที่แตกต่างกันก็ให้คำจำกัดความที่แตกต่างกัน อันมีผลต่อกระบวนการเสริมพลังอำนาจด้วย

7.2.2 งานวิจัยและรายงานเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน มี 4 เรื่อง ดังนี้

งานวิจัยเกี่ยวกับศูนย์การเรียนชุมชน เรื่อง Technical Working Group Meeting on COMMUNITY LEARNING CENTRES ซึ่งจัดขึ้นที่ จังหวัดเชียงราย โดย UNESCO PRINCIPAL REGIONAL OFFICE FOR ASIA AND THE PACIFIC, Bangkok ในปี 2541 คณะผู้จัดได้นำผู้เข้าร่วมประชุมเยี่ยมชมศูนย์การเรียนชุมชนในเขตจังหวัดเชียงราย 10 แห่ง ได้ข้อสรุปจากการสังเกตที่สำคัญต่อการเสริมพลังอำนาจด้วยการศึกษา เช่น พบว่าแรงจูงใจจากชุมชนดีมาก ทั้งวัด โบสถ์ และชาวบ้านมีส่วนช่วยโปรแกรมการศึกษานอกระบบ โดยได้รับความช่วยเหลือบางส่วนจากกรมการศึกษานอกโรงเรียนในการดำเนิน โปรแกรมการศึกษา ชุมชนได้ช่วยเหลือในด้านการก่อสร้าง บริจาคที่ดิน บริจาคเงิน บริจาคพาหนะให้แก่เด็กๆ จัดหาที่พักให้แก่ครูและนักศึกษา อันแสดงว่าชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับศูนย์การเรียนชุมชน และสังเกตว่านักศึกษาขณะอยู่ที่ศูนย์จะมีความสุขมาก ครูมีหน้าที่ที่ยิ้มแย้มและอุทิศตน อันหมายถึงการเป็นศูนย์การเรียนที่ดีด้วย

ประเทศปากีสถาน เสนอรายงานของ UNESCO (Islamabad, 1998) ว่าศูนย์การเรียนชุมชนที่ดำเนินงานโดย BUNYAD Literacy Community Council (BLCC) เพื่อส่งเสริมแนวทางการศึกษาพื้นฐานและการศึกษาตลอดชีวิต และจากรายงานของ UNESCO (Islamabad, 1999) ศูนย์การเรียนชุมชนได้รับการสนับสนุนจาก UNESCO, Islamabad กิจกรรมต่างๆจะเน้นการฝึกอบรมทาง

อาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้หญิง การตอบรับในการเข้าเรียนดีมาก ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนี้ได้ผนวกกิจกรรมทางการศึกษาเข้าไปกับโปรแกรมการพัฒนาสังคมด้วย เพื่อให้เกิดความตระหนักและการให้ข้อมูลข่าวสารจะนำไปสู่เป้าหมายที่ว่า “การศึกษาสำหรับคนทุกคน (Education for all : EFA)”

ประเทศกัมพูชา UNESCO (Cambodia, 1991-1993) เสนอรายงานว่า มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้นที่วัด โดยเริ่มมาตั้งแต่เดือน พฤษภาคม 1993 เพื่อความเบิกบานในชีวิตและสร้างความเข้มแข็งโดยบทบาทของพุทธศาสนิกชนและสถาบันที่เก่าแก่เพื่อบรรลุความต้องการการเรียนรู้ของชุมชนผ่านแนวทางการมีส่วนร่วม โดยได้รับการสนับสนุนจาก UNESCO ในการก่อสร้างศูนย์การเรียนรู้ในวัด 2 แห่ง ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากโครงการมาก คือ พวกเด็กกำพร้า ผู้กลับคืนมาตุภูมิ และผู้หญิง โครงการฝึกอบรมได้รับความร่วมมือจากผู้อาวุโสในหมู่บ้านช่วยถ่ายทอดความรู้ให้ ที่สำคัญ คือ ศูนย์การเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูจิตใจชาวบ้านสู่ชีวิตใหม่โดยการพัฒนาทางการศึกษาและวัฒนธรรม จวบจนถึงปัจจุบัน ศูนย์การเรียนรู้ได้อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนในลักษณะ “การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-learning)” ผ่านการใช้สื่อประเภทต่างๆและยังส่งเสริมความเข้มแข็งโดยอำนวยความสะดวกเรื่องการศึกษาทางไกล และกิจกรรมการเรียนรู้โดยมีชุมชนเป็นฐาน

ประเทศเมียนมาร์ ในรายงานของ UNESCO (1999) เสนอรายงานว่า นอกจากกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้ที่ส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตแล้วก็มุ่งหวังให้กิจกรรมได้ส่งเสริมกระบวนการตัดสินใจด้วยตนเองในระดับหมู่บ้าน และการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน ทุก ๆ ขั้นตอนของโปรแกรม สิ่งที่พบว่าเป็นผลดีที่เกิดขึ้น คือ ชุมชนรู้จักการประยุกต์ความรู้มาจัดการภายในชุมชนโดยวิธีการแบบดั้งเดิม และหลายๆศูนย์การเรียนรู้ก็ทำงานกับชุมชนเพื่อเป้าหมายการพัฒนาตามดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index) แต่สิ่งที่พบว่าเป็นปัญหาในการดำเนินงานคือ แนวทางการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เป็นแนวคิดนวัตกรรมใหม่ในชุมชนชนบท การให้ความสำคัญกับการประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจมากกว่าการประสบความสำเร็จทางการศึกษา และความตระหนักของชุมชนต่อศูนย์การเรียนรู้ชุมชน อย่างไรก็ตามยังมีความต่อเนื่องของการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพิ่มขึ้นอีกเรื่อยๆ โดยการเชื่อมประสานงานกับศูนย์การเรียนรู้เดิมทั้งในด้านประสบการณ์และทรัพยากร สิ่งสำคัญ คือ หวังว่าปริมาณและคุณภาพของศูนย์การเรียนรู้จะเป็นไปด้วยดีด้วยกัน และในอนาคตให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เอง

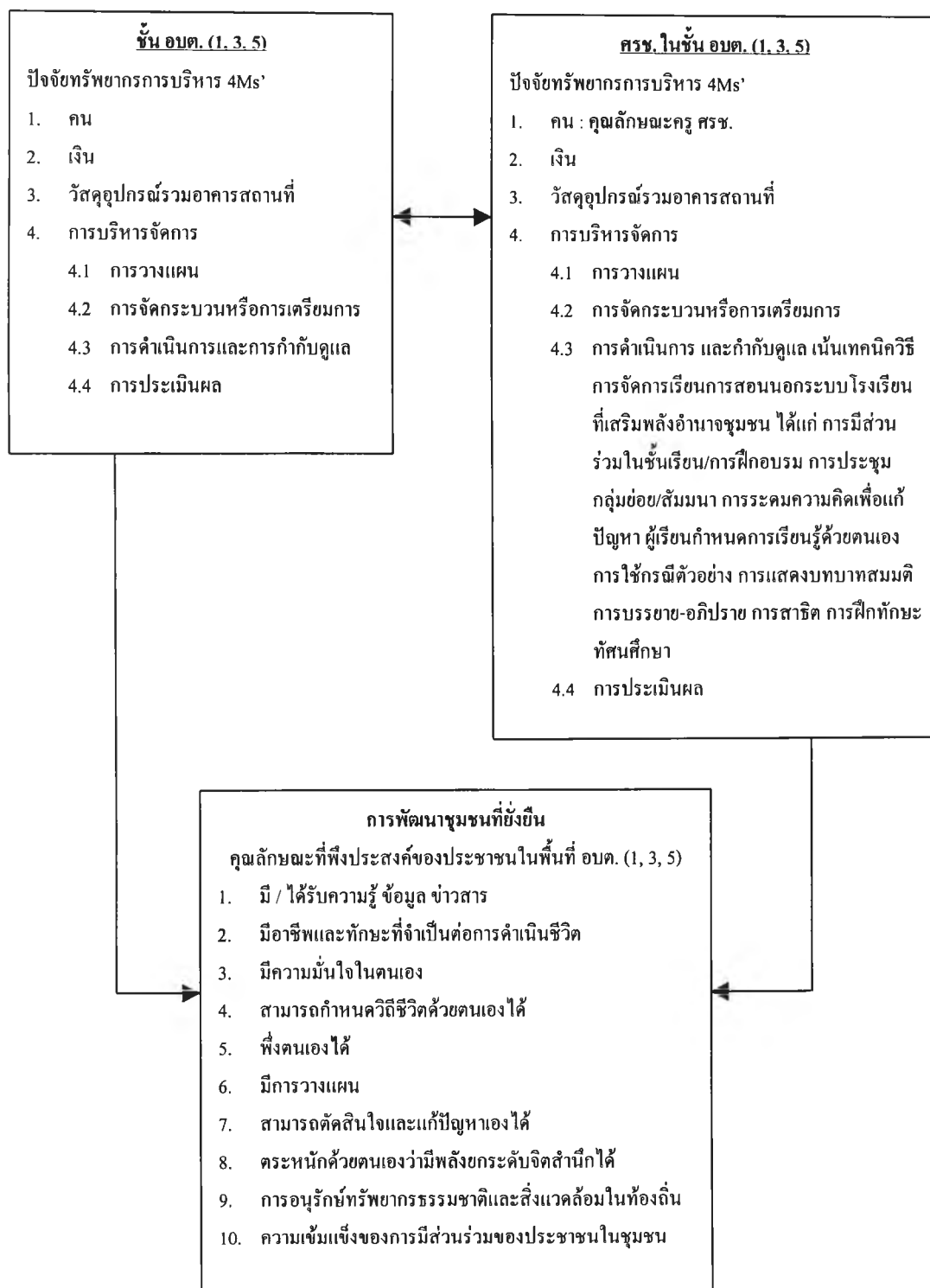
7.2.3 งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม เสนอไว้เพียง 1 เรื่อง คือ

Douglass (1991 อ้างถึงใน Serageldin, Ismail Michael A. Cohen and Josef Leitmann, eds., 1994) ในงานวิจัยเรื่อง Community-Based Environmental Management in Asian Cities สรุปความได้ว่า ในปี 1991 มหาวิทยาลัยฮาวาย/อีสต์เวสต์เซนเตอร์กับผู้ที่ทำงานในมหาวิทยาลัยหลายแห่งในบันดุง (อินโดนีเซีย) กรุงเทพฯ (ไทย) บอมเบย์ (อินเดีย) ฮองกง เซอูล (เกาหลีใต้) และไทเป (ไต้หวัน) มีโครงการวิจัยระยะยาวเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในเอเชียโดยมีชุมชนเป็นฐาน และยังมีคนอื่นๆ อีกในโคลัมโบ (ศรีลังกา) และมนิลา (ฟิลิปปินส์) เข้าร่วมในโครงการด้วย โดยวัตถุประสงค์การวิจัยมี 2 ข้อใหญ่ๆ คือ 1) เพื่อพัฒนาความเข้าใจของประชาชนคนยากจน เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับการดูแลบ้านเรือนตนเอง ระหว่างบ้านเรือนใกล้เคียง และชุมชนให้ดีขึ้น 2) เพื่อให้ความรู้แก่ชุมชนและทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนาความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อมของเขา โดยความร่วมมือกับ NGOs และรัฐบาล รวมทั้งกับชุมชนอื่นๆ ผลการวิจัยเบื้องต้นพบว่า ในระดับของการดูแลบ้านเรือนตนเอง ผู้หญิงมีส่วนสำคัญในการจัดการเรื่องสิ่งแวดล้อมและการขอรับเงินสนับสนุนจากแหล่งภายนอก แต่มักไม่ได้รับการยอมรับให้มีอำนาจในการตัดสินใจ และในระดับระหว่างบ้านเรือนใกล้เคียง พบว่ามีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีองค์กรชุมชนหลายประเภทอยู่ในชุมชนที่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมของการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนระดับชุมชนนั้น ถ้ารัฐบาลเข้าแทรกแซงมาก องค์กรชุมชนก็จะมียุทธศาสตร์การจัดการทางสิ่งแวดล้อมได้น้อย ระดับ NGOs จะทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกให้กับความพยายามของชุมชนในการเสริมพลังอำนาจและส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนด้วยการช่วยเหลือทางเทคนิค และระดับรัฐบาล พบว่ารัฐบาลส่วนใหญ่ไม่ได้ให้อำนาจการตัดสินใจกับชุมชนอย่างแท้จริง ยังมีการใช้เผด็จการและไม่เป็นประชาธิปไตยอยู่มาก ยกเว้นบางแห่งที่มีการเลือกตั้งท้องถิ่นเพื่อเข้าไปดำเนินการ

ทั้งแนวความคิด หลักการและทฤษฎีต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งรายงานการวิจัยในประเทศและต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่า กระบวนการจัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียนที่ช่วยเสริมพลังอำนาจให้บุคคล จะมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน กำหนดเทคนิควิธีการสอนที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย อันจะนำไปสู่การพัฒนาปัจเจกบุคคล และการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน โดยมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งรวมถึงการบริหารจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นด้วย เมื่อพิจารณาหลักการต่างๆเหล่านี้ผนวกกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ คือ (1) เสริมสร้างศักยภาพของคน โดยเอาคนเป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนา นั่นคือ ให้คนมีความมั่นคงในชีวิตและร่างกาย (2) พัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตมีเสถียรภาพมั่นคง และสมดุล เสริมสร้างโอกาสการพัฒนาศักยภาพของคนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและได้รับผลจากการพัฒนาที่เป็นธรรม (3) พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้มีความมั่นคง และเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน และ (4) การใช้ประโยชน์และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามเมื่อเริ่มใช้แผน ฯ 8 ในปีแรก ได้เกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ทำให้ปัญหาความยากจนกลับเพิ่มสูงขึ้นอีกครั้ง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องปรับแผน ฯ 8 ใหม่ โดยสร้างเครือข่ายในภาคประชาสังคมให้มีความเข้มแข็งและมีบทบาทมากขึ้น อันต่อเนื่องมาสู่แผน ฯ 9 (2545-2549) ที่มีกรอบวิสัยทัศน์และทิศทางแล้ว โดยยังคงวิเคราะห์ปัญหาแบบองค์รวม ควบคู่กับการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และข้อจำกัดในการพัฒนาประเทศ มีการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ยืดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพัฒนาที่สมดุล การกระจายผลประโยชน์โดยเสมอภาค เพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ซึ่งยังเป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาอยู่เช่นเดิม ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับแผน ฯ 8-9 คือ การพัฒนาคน ที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงจะอาศัยหน่วยงานในท้องถิ่นที่มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชน อันหมายถึงองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีอำนาจหน้าที่ในการสนับสนุนการจัดการศึกษาในท้องถิ่น โดยมีปัจจัยทรัพยากรการบริหารสี่ประการเป็นสำคัญ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ทำหน้าที่ให้บริการทางการศึกษาทั้งการศึกษาสายสามัญ อาชีพ การศึกษาตามอัธยาศัย และการพัฒนาชุมชน โดยอาศัยปัจจัยทรัพยากรการบริหารสี่ประการเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ จะเน้นปัจจัยสำคัญในการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชน คือ คน ซึ่งหมายถึงครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ครู ศรช.) และปัจจัยการบริหารจัดการที่เน้นกระบวนการเสริมพลังอำนาจด้วยเทคนิควิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยประชาชนมีความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมในชุมชนด้วย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญในชุมชนและแนวคิดในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนโดยเทคนิควิธีการเสริมพลังอำนาจด้วยการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นกรอบความคิดในการวิจัยดังนี้

แผนภูมิที่ 3 กรอบความคิดการวิจัย

จากกรอบความคิดการวิจัยที่แสดงไว้ข้างต้น จึงอธิบายได้ว่า ปัจจัยทรัพยากรการบริหารที่ ประการขององค์การบริหารส่วนตำบล ปัจจัยทรัพยากรการบริหารที่ประการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 10 ประการ อันได้แก่ มี/ได้ ได้รับความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร มี/ได้รับการฝึกอาชีพ/ทักษะการดำเนินชีวิต มีความมั่นใจในตนเอง สามารถ กำหนดวิถีชีวิตตนเองได้ สามารถพึ่งตนเองได้ ตระหนักในความสามารถของตนเองว่ามีพลังที่จะยก กระดับจิตสำนึกได้ สามารถตัดสินใจเองได้ แก้ปัญหาเองได้ มีความสามารถในการวางแผน มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และมีความเข้มแข็งในการมีส่วนร่วมในชุมชน ผู้วิจัย ได้นำมาประมวลเพื่อกำหนดตัวแปรในการวิจัย ดังนี้

1. ปัจจัยด้านคน อันหมายถึง จำนวนและศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานในองค์การบริหารส่วน ตำบลมีผลต่อปัจจัยด้านคน คือ คุณลักษณะของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
2. ปัจจัยด้านเงิน อันหมายถึง จำนวนเงินงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับ การจัดสรรมีผลต่อปัจจัยด้านคนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
3. ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์รวมอาคารสถานที่ที่เพียงพอและใช้การได้ขององค์การบริหารส่วน ตำบล มีผลต่อปัจจัยด้านคนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
4. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการทั้งสี่ขั้นตอน คือ การวางแผน การเตรียมการ การดำเนินการ และกำกับดูแล และการประเมินผล ขององค์การบริหารส่วนตำบล มีผลต่อปัจจัยด้านคนของศูนย์การ เรียนชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
5. ปัจจัยด้านเงิน อันหมายถึง จำนวนเงินงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับ การจัดสรรมีผลต่อปัจจัยด้านเงินของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
6. ปัจจัยด้านเงิน อันหมายถึง จำนวนเงินงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับ การจัดสรรมีผลต่อปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์รวมอาคารสถานที่ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุม ชนที่ยั่งยืน
7. ปัจจัยด้านเงิน อันหมายถึง จำนวนเงินงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ได้รับ การจัดสรรมีผลต่อปัจจัยด้านบริหารจัดการคือเทคนิควิธีสอนนอกระบบโรงเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุม ชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
8. ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์รวมอาคารสถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมีผลต่อปัจจัยด้าน เงินของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

9. ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์รวมอาคารสถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมีผลต่อปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์รวมอาคารสถานที่ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
10. ปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์รวมอาคารสถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลมีผลต่อปัจจัยด้านบริหารจัดการคือเทคนิควิธีสอนนอกระบบ โรงเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
11. ปัจจัยด้านบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลมีผลต่อปัจจัยด้านเงินของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
12. ปัจจัยด้านบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลมีผลต่อปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์รวมอาคารสถานที่ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
13. ปัจจัยด้านบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลมีผลต่อปัจจัยด้านบริหารจัดการคือเทคนิควิธีสอนนอกระบบ โรงเรียนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน